



serie nouă • anul II • nr. 24 • 1-15 septembrie 2003 • 10.000 lei

TRIBUNA

revistă de cultură

Apare sub egida CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ



*Nicolae Sabău
despre
CORIOLAN
PETRANU*



Ilustrația numărului: *EMIL DOBRIBAN și MARIUS GHENCESCU*



REVISTE
DE CULTURĂ DIN
TRANSILVANIA

*Al. Cistelecan
Vasile Dan
Octavian Doclin
Ioan Moldovan
Olimpiu Nușfelean
Ovidiu Pecican
Adrian Popescu
Cornel Ungureanu
George Vulturescu*

TRIBUNA

Director fondator:
ICAN SLAVICI (1884)

Revista apare bilunar, cu sprijinul
Centrului de Studii Transilvane Cluj
și al Ministerului Culturii și Cultelor.

CONSILIUL CONSULTATIV
AL REDACȚIEI TRIBUNA

DIANA ADAMEK
MIHAI BĂRBULESCU
MIRCEA BORCILĂ
AUREL CODOBAN
VICTOR R. CONSTANTINESCU
ION CRISTOFOR
CALIN FELEZEU
MONICA GHET
ION MUREȘAN
MIRCEA MUTHU
ICAN-AUREL POP
ION POP
PAVEL PUȘCAȘ
IOAN SBĂRCIU
ALEXANDRU VLAD

REDACȚIA

I. MAXIM DANCUI
(redactor-șef)

OVIDIU PETCA
(secretar tehnic de redacție)

IOAN-PAVEL AZAP
CLAUDIU GROZA
ȘTEFAN MANASIA
OANA PUGHINEANU

NICOLAE SUCALĂ-CUC
AURICA TOTHĂZAN

Tehnoredactare:
EDITH FOGARASI

Redacția și administrația:
3400 Cluj, Str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: cst@easynet.ro

ISSN 1223-8546

bour



Consemnări Ceaușescu în Maramureș

■ *Claudiu Groza*

*Se dedică familiei Perța,
cu mulțumiri pentru zilele din Nord*

Mă gândeam, înainte de a pleca pentru câteva zile pe Valea Vinului - cea din Maramureș, nu cealaltă, faimoasă, bistrițeană - care ar fi cărțile bibliotecii ideale a unui montagnard. Și, mai în glumă, mai în serios, în rafturile unei astfel de biblioteci - încă inedite, după știința mea - aș pune *Pe drumuri de munte* de Hogaș, sadoveniana *Valea Frumoasei*, neapărat volumul lui Păstorel cu vinuri și rețete culinare, poate chiar jurnalul cinegetic și piscicol al lui Titus Popovici. Acestea fiind "punctele de rezistență", însoțite însă și de povești mai hitre, precum *Stan Păjuu ori Dănilă Prepelea*, povestirile lui A.P. Bănuț, ba chiar istoria soldatului Svejk și anecdotele lui Nastratin Hogaș.

Ar fi de citit, din cărțile "serioase", doar două-trei pagini pe zi, înaintea deambulărilor după hrube ori mure, după borcut sau doar așa, de dragul de a simți rugii și lăstarii pădurii, mușchii și jepii culmilor.

Poveștile, însă, au rol de reactivare neuronală după consumul fizic; ele trebuie citite - cu voce tare, evident - seara, după cină, la un pahar de vorbă, ca un soi de aperitiv al snoavelor și amintirilor de rostit numai noaptea.

*

De fapt, eu unul sînt mai degrabă un țaran refulat decît un turist cu rucsac și cort, clăpări, pioleți și ceaur în spinare, pornit să escaladeze, să cucească, să își depășească propriile recorduri montane sau să descopere trasee neumblate. Mie îmi place să urc pe munte cu sentimentul unui proprietar, avînd mereu un rost, un scop utilitar, un mobil domestic: adunat de lemne, cules de ciuperci ca să fie uscate pentru iarnă ori de mure pentru gem.

Nu-mi plac, de aceea, munții prea înalți, căci sînt impersonali, nu-i poți lua în stăpînire. Acolo te întîlnești cu turiști preocupați și grăbiți, care îți evocă supărător ritmul trepidant-isteric al orașului. Prefer Apusenii ori Munții Maramureșului, văile Vișeuului sau Tisei - unde am copilărit -, culmile sălbatic-prietenoase dinspre Crasna-Vișeu spre vîrfurile Pop Ivan.

Nu prea vezi pe-aici turiști "postmoderni": mai degrabă munteni cu cite un buștean în spinare, copilași de-o șchioapă în căutare de mure sau neveste mereu grăbite cu coșărci pline de ciuperci.

(În Apuseni am întîlnit o dată un bătrîn de nouăzeci de ani care, "în fundu' gredinii" - aflat pe o culme, la vreo doi kilometri de casă -, cio-plea dintr-un trunchi enorm o porțiță. Era dimineață, însă el părea să fie acolo de zile întregi, fără sentimentul trecerii timpului.)

În Carpații nordului și apusului românesc pădurea și muntele sînt o prelungire a grădinii. Trebuie, așadar, să ai grijă de ele, dovedindu-ți, astfel, calitățile de gospodar.

*

N-am luat cu mine la Valea Vinului, trebuie să recunosc, nici una din cărțile mai devreme

pomenite. M-a întîmpinat, însă, aici, o altfel de bibliotecă, aparte, avîndu-și tîlcul ei, alcătuită de parodistul Lucian Perța.

"Biblioteca Imposibilă" - cum a intitulat-o ingeniosul ei autor - a fost pînă nu demult chiar unica posibilă. Iată ce am găsit, printre altele, în rafturile ei: trei volume din operele "alese" ale lui Mao Tze-Dun; almanahul *Știința* din '89; Marx și Engels - *Despre literatură și artă*; Lenin - *Amintiri despre...* și tot trei volume de "alese"; *Enciclopedia sovietică moldovenească*, în chirlice, firește; *Președintele țării - omagiul scriitorilor din România*, volum dedicat lui Ceaușescu la împlinirea a "60 de ani de viață și 45 de activitate revoluționară" [!]; ceva asemănător și pentru "tovarășa", că era musai; volumul 21 din "România pe drumuri" a lui N. Ceaușescu - respectiv *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, titlu abreviat semnificativ de bibliotecarii vremii; în fine, volume de Lucrețiu Pătrășcanu, Maurice Thorez (șeful comuniștilor francezi, poreclit "contele" pentru că mergea la manifestații cu Rolls-Royce-ul), Fidel Castro, Kalinin, Gheorghii Dimitrov și multe, multe altele, în demagogică devălmășie, dictatori lingă ideologi, călăi lingă victime, poeți lingă lingăi.

Am dedus tîlcul ascuns al acestei biblioteci dintr-o întîmplare povestită într-o seară de poetul Cosmin Perța: după fuga în Germania a unui unchi al său, Miliția a descins la Valea Vinului și a demolat impozanta poartă maramureșeană ce mărginea casa părintească a "trădătorului". Ridicolă răzbunare comunistă!

"Biblioteca Imposibilă" din Valea Vinului arată că nimic nu e întîmplător, că locurile pot determina lucrurile și că realitatea copiază ficțiunea.

Iar în orizontul neschimbător, rural-domestic al munților din Nord, ideologiile unui secol traumatic pot deveni parodice, prilej de ris copios, de exorcizare.

Poate că avea dreptate Lenin, îndemnîndu-ne să ne sprijinim pe țărani...

21 iulie 2003, Valea Vinului

P.S. "Biblioteca Imposibilă" va fi în curînd completată de "vreo cinci kilograme de Stalin", oferite de un consilier local vișean, precum și de modesta-mi donație, cuprinzînd *Istoria PCUS*, stenograma Plenarei PMR privind colectivizarea agriculturii și o broșură semnată de liderul comunist mongol H. Cioibalsan. Și poate că, peste ani, liniștea serenă a Văii Vinului va înlesni politologilor și istoricilor studii ideologice comuniste. Cine știe?

Notă:

1. borcut - apă minerală feruginoasă, tipică munților Bistriței și Maramureșului.

Jurnalismul cultural ca mediu al schimbării

■ I. Maxim Danciu

Nu se poate spune că presa din România – și mă refer nu doar la presa scrisă, ci și la audiovizual – nu a avut câștig de cauză după evenimentele din decembrie 1989. Numărul instituțiilor media a crescut surprinzător de repede, iar breasla jurnaliștilor a ajuns să reprezinte cu adevărat o aspirație profesională pentru foarte mulți oameni, pentru tineri însă în primul rând, neegalată, poate, decât de cea reprezentată de informaticieni.

În tranziția noastră cea de toate zilele – și care se dorește o tranziție spre o societate deschisă și spre o democrație autentică – se pare că presa a învins inerțiile obișnuite ale românilor, chiar dacă nu întotdeauna promovând calitatea, dar prin cantitate cu siguranță. Și a învins, cred eu, pentru că ea a fost cea dintâi care a înfrunghiat o valență reală a schimbării sociale. De unde și prestigiul ridicat al formatorilor de opinie, și atenția sporită a oficialităților asupra activității cotidiene a ziariștilor, dar și nevoia de mai mult control economic în privința celor care se încapățanau să creadă că sunt a patra putere în stat. O singură excepție la acest bilanț ce se anunța, aparent, pe de-a-ntregul pozitiv. Ea nu era alta decât aceea pe care ne-am obișnuit să o numim încă de pe vremea trecutului regim presă culturală. Un tip de presă care dacă nu a pierdut din prestigiu, păstrându-și așadar calitatea, a pierdut totuși din punct de vedere cantitativ, prin micșorarea audienței și, implicit, prin reducerea cotei de susținere financiară. Unii au și văzut aici o înfrângere. Și, într-adevăr, chiar era o înfrângere, dacă nu se uită cât de importante au fost pentru societatea românească un lung șir de periodice literare și/sau culturale. Prin umare, de prin 1997, se măsoară periodic starea presei culturale pentru a i se înregistra pierderile și, totodată, pentru a se căuta soluții salvatoare.

De altfel, reacțiile nu au întârziat să apară. S-a subliniat în repetate rânduri că în orice țară civilizată din lume statul subvenționează cultura scrisă, că revistele de cultură nu reprezintă nicăieri un lux pentru elitele momentului, că ele nu sunt publicații de partid și nici nu trebuie să facă ceva în vreun

scop propagandistic în favoarea unei politici sau a alteia, în fine, că ele nu sunt produse perisabile de consum, ca alte bunuri, care să aducă un câștig imediat. S-a precizat, de asemenea, că ele sunt rentabile și eficiente altfel și pe bătaie mai lungă, pentru că acționează formativ asupra omului, și, ca atare, sunt răspunzătoare de mentalități și de schimbarea lor în timp. Apoi, s-a discutat despre cultură, ce anume este și ce forme a luat ea în societatea contemporană, socotindu-se câteodată că cei care se ocupă de presă culturală nici nu prea pot fi considerați jurnaliști în adevăratul sens al cuvântului.

Să recunoaștem totuși că în presa culturală se face până la urmă jurnalism. Desigur, este unul ceva mai bogat în informații și, în același timp, mai rafinat în expresie decât acela pe care îl întâlnim de obicei în ziare, fie ele centrale sau locale, sau în periodicele-magazin, care oferă mai mult divertisment. Este un jurnalism practicat mai ales de scriitori, dar și de o categorie destul de largă de oameni instruiți în multe alte domenii. Dacă am vrea să simplificăm puțin, am spune că presa culturală este scrisă de intelectuali. Bineînțeles, există multe păreri despre ce este un intelectual, dar s-a putut constata prea adesea – cel puțin la noi, la români – că el este confundat cu simplul posesor de diplomă universitară ori cu autorul uneia sau mai multor cărți tipărite. O definiție mai precisă – iar noi o preluăm pe aceea a lui Joël Roman, filosof, fost director al revistei „Esprit” – ne spune că intelectualul este „cel a cărui vocație este aceea de a se adresa societății”. Nu cunoștințele de expert în ceva anume îl fac pe cineva să fie intelectual, nici cărțile publicate, oricât de savante ar fi ele, ci o anume angajare civică, angajare care ține atât de valori, cât și de faptul că este o conștiință critică în raport cu societatea în care trăiește. În esență, s-ar putea spune că funcția intelectualului este aceea de a ajuta societatea să se înțeleagă pe sine însăși. De fapt, el este acela care vine să organizeze „spațiul public”, care este prin excelență un spațiu al interlocuțiilor, al schimburilor de argumente, al dezbaterilor libere. Aici intelectualul ia cuvântul, dezvoltă anu-



Marius Ghenea

Autoportret

mite teze, produce anumite analize, face propuneri, într-un cuvânt: este activ în cetate. Ceea ce s-a mai putut constata este faptul că democrația îi favorizează de regulă pe intelectuali ca agenți civici și îi face mai vizibili tocmai pentru că sunt mai buni comunicatori. (Dacă intelectualul nu trăiește într-o democrație, funcția sa este fie protestatară, fie de auxiliar al puterii). Scurt spus: doar într-o democrație poate un intelectual să-și joace până la capăt cu adevărat rolul său, anume acela de a lumina, de a urni, de a participa la dezbateri. Dificultățile care se ivesc pentru intelectuali într-o democrație reală provin cel mai adesea din situația că toată lumea participă la dezbateri. De unde și tensiunile obișnuite ce caracterizează dezbaterile publice. Jurnalismul cultural, bazat pe intelectuali care se respectă, își găsește menirea mai mult în pregătirea acestor dezbateri, contribuind la mai buna alegere a temelor, formulând priorități, ierarhizând discursuri și provocând la dialog tocmai pentru a spori numărul actanților care sunt interesați în a promova acele soluții care se dovedesc eficiente în a servi binele comun.

Mai trebuie spus că astăzi cultura are mai degrabă un sens antropologic. După scriitorul britanic Lucy Burgess, de pildă, ea ar însemna toate acele lucruri din viața noastră care nu pot fi transmise din generație în generație prin mijloace biologice. După alți autori, ea ar reprezenta un repertoriu de idei, transmise social și create intragenerațional, despre modul de a trăi și de a emite judecăți, atât în termeni generali, cât și în legătură cu domeniile particulare ale vieții. Pe de altă parte, cultura poate fi înțeleasă în mod dinamic (progressiv) sau în mod static. Când e dinamică, ea promovează schimbarea și se bazează în primul rând pe aspecte formative. Când e statică, ea este supusă tradițiilor și are mai mult un rol conservator.

Avantajos ar fi ca presa noastră culturală să fie dinamică și suficient de consistentă în aspectele sale formative. Din păcate, ea este astăzi mai mult statică. Totuși o anumită speranță există și de ea trebuie să profităm. Ea este asigurată de tinerii studioși care se angajează deja în spațiul public și care vor să se afirme ca autori responsabili în cultură. Avem convingerea că nu ne înșelăm asupra acestui fapt. De aceea și presa culturală trebuie susținută de toți aceia care nu ignoră acest important factor de schimbare. Pentru că tinerii vor da tonul în cultura română de mâine.



Emil Dobriban

Compoziție

„Nașterea unei Biserici”

■ Marcel Știrban

VIDIU GHITTA
Nașterea unei Biserici
 Presa Universitară Clujeană, 2002.

Este titlul unei de mult așteptate istorii dedicată Bisericii Greco-Catolice din Sătmar. Autorul ei, Ovidiu Ghitta, un cercetător temeinic și un bun specialist în istorie medie și premodernă a României și în istoria Bisericii Române Unite cu Roma, este lector la Universitatea „Babeș-Bolyai”, Facultatea de Istorie-Filosofie.

Născut în Țara Oașului (1962), dintr-o familie cu adânci rădăcini preoțești, legate de Biserica Română Unită cu Roma, cu studii universitare strălucite în țară (1981-1985) și după multe și rodnice specializări peste hotare: la Paris (1992), Budapesta (1996, 1999) și Roma (1998, 2000), se prezintă, la cei 40 de ani ai săi, cu o autentică Istorie a Bisericii greco-catolice din Sătmar în primul ei secol de existență (1667-1761), apărută la Presa Universitară Clujeană.

Este încununarea unui strălucit efort de cercetare, extins în timp la mai bine de un deceniu, concretizat, mai întâi, într-o apreciată teză de doctorat pregătită sub îndrumarea regretatului profesor Pompiliu Teodor, al cărui discipol se și consideră. Este, în același timp, rodul preocupărilor sale de cercetare, de mare adâncime și foarte numeroase, privind istoria evului mediu românesc în general; lucru ce i-a îngăduit să așeze Istoria Bisericii și rolul acesteia în contextul istoriei naționale și universale, în tot foarte numeroase și bune articole și studii ce au precedat susținerea tezei de doctorat și apariția cărții pe care o prezentăm.

Fără a putea exprima, în cifre matematice, exacte, care să cuprindă cantitativ activitatea de cercetare, putem spune, cu certitudine că lista bibliografică a lucrărilor lui Ovidiu Ghitta depășește cifra de 25.

Deși spațiul tipografic nu ne îngăduie și nici scopul nostru nu este să analizăm activitatea de ansamblu a lui Ovidiu Ghitta, câteva sublinieri credem că se impun totuși.

Într-o Bibliografie întocmită de noi pe tema Națiune. Stat. Biserică, am întâlnit nu mai puțin de 12 studii și articole ale lui Ovidiu Ghitta, ce urmăresc probleme, în detaliu, pe care le regăsim, sub formă de sinteză, în „Nașterea unei Biserici”.

Sunt cu precădere legate de istoricul credinței românilor din nord-vestul Transilvaniei, ortodoxismul și procesul unirii religioase cu Biserica catolică, particularitățile acestora; profilul intelectual și de credință al episcopilor Iosif Stoica și Iosif de Camillis, întemeiat pe analize din perspectiva cercetătorului profund și obiectiv; contextual politic, economic și social-cultural, analizat de istoricul cu aceleași trăsături, în temeiul unor izvoare de maximă importanță și analiză a istoriografiei vechi și noi, cu sublinierea contribuțiilor lui Zenovie Păcliganu și a punctelor de vedere ale lui Silviu Dragomir. În temeiul tuturor, publică, încă în 1994, o schiță pentru o istorie a unirii religioase în nord-vestul Transilvaniei. Un an mai târziu și apoi în 1998, pregătește, prin colaborare,

două volume de studii, ce strâng la un loc comunicări a două simpozioane cu caracter național și internațional ce au avut loc la Cluj, privind etnia și religia, biserica și societatea, în Centrul și Sud-Estul Europei.

Toate confirmă implicarea sa în ceea ce înseamnă reconstituirea istorice generale și speciale, legate de Biserică și Societate, în plan local-național și regional-universal și implicit o largă deschidere spre cunoașterea fenomenului spiritual-religios, dintr-un veac deloc ușor de străbătut din perspectiva sa istorică. Așa ajunge și mai ales așa va putea răspunde unei întrebări retorice cuprinsă în chiar titlul cărții „Nașterea unei Biserici”, titlu extrem de bine ales.

Cartea se extinde pe un total de 411 pagini, e structurată pe trei principale capitole: Unirea (p. 17-150), În umbra episcopatului „latin” (1716-1761), (p. 151-289) și Criza Unirii (p. 291-348), precedate de o Introducere (p. 9-15) și urmate de Concluzii (p. 349-351), Rezumat în limba engleză (p. 353-360), Bibliografie (p. 361-379), Anexe (p. 381-394) și Indici (p. 395-411).

Se cuvine, credem, să pornim în prezentarea cărții de la considerațiile profesorului Pompiliu Teodor, cel care l-a cunoscut mai bine ca oricine pe autorul ei și deopotrivă conținutul și importanța istoriografică a demersului său: *„Această carte – spunea profesorul Pompiliu Teodor – nu este o simplă istorie a raporturilor românilor sătmareni cu episcopii uniți de la Muncaci. Ea urmărește drumul străbătut de o idee (Unirea bisericească) până a devenit realitate instituțională și ideologie religioasă. Ocupându-se de un caz local, lucrarea dezvăluie de fapt cum se naște o Biserică”*. Și mergând mai departe cu aprecierile despre carte, dar și despre autorul ei, conchide că: *„Meritul indiscutabil al lui Ovidiu Ghitta este acela de a fi urmărit cu răbdare și tenacitate un rezultat științific menit să lămurească un trecut distorsionat de cele mai multe discursuri istoricografice. Dintr-un noian de fapte a rezultat o imagine limpede, care, orientată spre adâncimile istoriei, surprinde un capitol esențial de viață omenască dintr-o arie puțin cunoscută”*.

Ne alăturăm cu toată convingerea aprecierilor profesorului Pompiliu Teodor. Acestea sunt liniile de forță ale cărții și trăsăturile esențiale ale autorului ei. Conținutul acesteia, notele de la subsolul ei, bibliografia, anexele și nu mai puțin indicele, stau mărturie unei lucrări de mare actualitate și interes, cu un caracter științific profund și autentic, ce răspunde temei cu mare probitate, fără umbrele subiectivismului confesional.

Ovidiu Ghitta, ca istoric ce a trăit și trăiește la sfârșitul și începutul unui nou mileniu si al unui nou veac, înarmat cu știința și conștiința omului de bună credință, gata a interpreta fenomenele politico-economice și spiritual-culturale, naționale și universale, în toată interdependența lor, în spiritul Școlii istorice clujene contemporane lui, își împlineste astfel, în cele mai bune condiții obligațiile asumate.

Încercăm în cele ce urmează o succintă introducere în paginile cărții prin sublinierea unor repere cronologice și tematice desprinse din paginile acesteia.

Titlul ne spune că este vorba de Biserica greco-catolică din Sătmar în primul ei secol de existență, de nașterea acesteia legată de anul 1667



Marius Ghenescu

Profetul Daniel

și de istoria sa, vreme de aproape un veac, până la 1761. Primul an (1667) marchează momentul în care Leopold I acordă un privilegiu negustorilor „greci și sârbi” interesați să se stabilească în Sătmar, Mintiu și Nagy-Kálló (comitatul Szabolcs - Ungaria), cu obligația ca preoții acestora să fie credincioși Sfintei Biserici Romane și să recunoască autoritatea ierarhică a episcopului de la Muncaci. *„Așa începe – spune Ovidiu Ghitta – povestea levantinelor de la Mintiu, implicații prfunde în promovarea formulei greco-catolice printre românii din Ungaria habsburgică, prin unirea lor cu Biserica păstorită de suveranul pontif”* (p. 91).

Al doilea an, ce indică sfârșitul investigațiilor avute în vedere de autorul cărții, marchează de fapt sfârșitul crizei Bisericii Românilor Uniți, provocată de acțiunile călugărului Sofronie (1759-1761), cu efectele și particularitățile lor în zonă.

Așadar, cartea reconstituie un proces istoric – căci așa și numai așa poate fi socotită unirea religioasă a românilor cu Biserica Catolică – cel al nașterii și evoluției Bisericii Greco-Catolice în nord-vestul țării noastre, un demers istoriografic de mare importanță, căci pune în discuție și elucidează probleme fundamentale, spirituale, cu implicații profunde, politice, sociale și economice, de interes special-național și general-regional.

Acest proces este urmărit printr-o depășire a spațiului geografic al Sătmarului din evul mediu, un comitat mult mai extins decât județul Satu Mare din zilele noastre, și al timpului ce ni-l indică titlul cărții. Comitatul Sătmarului *„reprezintă marele bastion septentrional al valahilor din Monarhia Habsburgică”* (p.11) iar problema unirii religioase a românilor de aici cu Biserica catolică are premise mai vechi decât în Principat, s-a realizat mai devreme, sub alte forme și în alt context istoric. Consideră că evenimentele petrecute în nord-estul Ungariei locuite de români sunt veriga ce leagă strâns nașterea Bisericii greco-catolice ardelenice de amplul fenomen religios central-european declanșat în Polonia-Lituania, prin *„Unirea de la Bresla”*, la sfârșitul secolului al XVI-

lea; că în cadrul istoriei unirii bisericești din părțile nord-estice ale Ungariei, un moment de referință este relansarea mișcării de unire la mijlocul anilor '80 ai secolului XVII prin parohul comunității „*levantine*” din Mintiul Sătmarului și care primește dimensiuni deosebite prin activitatea episcopului de la Muncaci, Iosif de Camillis (1689-1706).

Ovidiu Ghitta ne mărturisește și cartea o confirmă – așa cum spunea și profesorul Pompiliu Teodor – că a fost în intențiile sale nu să realizeze o amplă istorie a raporturilor românilor sătmăreni cu episcopia greco-catolică de la Muncaci, ci una a drumului străbătut de o idee (unirea ecleziastică) până a devenit realitate instituțională și ideologie religioasă (p. 14). Parcurgând acest drum, el urmărește și analizează de fapt cum s-a născut o Biserică: Biserica românilor uniți din Sătmar.

Este întâiul demers ce își propune și realizează acest lucru. Mai mult, procesul unirii religioase a românilor din Sătmar este urmărit în contextul general al „*mișcărilor de unire postidentine*” în spațiul Europei Central-Orientale, un lucru de asemenea în premieră istoriografică. Întâiul capitol, intitulat Unirea, extins pe 130 p., este, de fapt, o remarcabilă analiză a tot ceea ce a însemnat gândire și acțiune dinspre Biserica Catolică și receptarea unirii de către spiritualitatea ecleziastică și laică europeană, iar Unirea românilor din Sătmar e interpretată ca o ipostază a acestora. În ultimele două decenii ale secolului al XVII-lea a avut loc o relansare a acțiunii de unire bisericească printre sacerdoții ruteni din nord-estul Ungariei și la extinderea ei în mediul românesc. Un loc aparte în lucrare îl ocupă episcopul Iosif

de Camillis, tot cu o primă analiză, obiectivă, a rolului său reformator, benefic pentru preoții români din zonă.

Capitolul al doilea, intitulat În umbra episcopului „latin”, ce numără 128 p., cronologic are în vedere perioada 1716-1761. Corespunde cu numirea și recunoașterea (în 1716), ca „*vicar apostolic pentru uniții din districtul Muncaci*” a rutenului Ghenadie Bizanczy, dator a da ascultare și a se supune episcopului romano-catolic din Eger. 1761 semnifică, cum mai spuneau, sfârșitul acțiunilor răzvrătite Sofronie. E istoria a 45 de ani a românilor sătmăreni uniți cu Biserica română, urmărită în două subcapitole: Statul, Stările și Biserica Unită din Nord-Estul Ungariei; Vlădica de la Muncaci și turma sa din Sătmar. Sunt titluri singure sugestive și explicative pentru conținutul lor. Cuprind viața religioasă, instituțională la nivelul preoților și al mirenilor, frământată dar victorioasă pentru Biserica Română Unită din Sătmar și nu doar pentru câteva decenii.

Ultimul capitol, intitulat Criza Unirii, cu mai puține pagini (70), urmărește de fapt Mișcarea lui Sofronie în comitatul Satu Mare, cu cauzele, formele și efectele sale. Furtuna s-a oprit odată cu dispariția celui care a provocat-o. Unirea religioasă a românilor din Sătmar, asemeni celor din întreg Principatul Transilvaniei, și-a continuat drumul firesc în direcția în care și sufletul creștin și interesul național o cereau.

Ovidiu Ghitta se oprește la acest moment de răscruce, dar și de continuitate în viața spiritual-religioasă a românilor uniți din comitatul Sătmarului. Arhiepiscopul greco-catolic de la Blaj, apoi și de la Oradea, îi vor conduce pe drumul în

care îi vor găsi comunizarea țării și tragedia Bisericii Române Unite, din anul 1948 și din cei care au urmat vreme de patru decenii. Erau atunci sub aripa episcopului Alexandru Rusu, un om de mare credință și de mare cultură, un arhieru pilduitor, exemplu în toate și pentru întreaga sa dieceză...

Cândva nu prea departe în timp, poate, Ovidiu Ghitta își va extinde cercetările sale asupra Unirii românilor din întreg Principatul Transilvaniei și asupra istoriei din toate timpurile a românilor uniți din Sătmar. Cu certitudine vom putea citi pagini de istorie autentică, așa cum o putem face azi, imaginând, urmărindu-l în părțile sale de suflet, acolo unde s-a trăit mereu greu dar niciodată fără Dumnezeu, fără dragostea de neam și de credință în Biserica Lui.

Citindu-l pe Ovidiu Ghitta, prin cartea sa și prin toate scrierile lui, vom înțelege de ce Sătmarul, cu oamenii săi, cu elita ecleziastică și laică, din timpurile de demult, au fost așa și nu altfel. Vom înțelege de fapt istoria lor așa cum a fost vreme de un veac, prin demolarea unor prejudecăți dovedite a fi construite fără temei. „Nașterea unei Biserici” înseamnă prima carte de istorie a Bisericii Române Unite din Sătmar, care răspunde întrebărilor firești și plasează unirea, în context istoric național și european, la un superlativ ce-i face mare cinste autorului ei. ■

Istorie și etnicitate

GHEORGHE IANCU

Problema minorităților etnice din România în documente ale Societății Națiunilor (1923-1932). Le problème des minorités ethniques de Roumanie dans les documents de la Société des Nations (1923-1932).

Ethnic Minorities in Romania in documents from the League of Nations (1923-1932)

Editura Argonaut, Cluj-Napoca, 2002

Lucrarea istoricului dr. Gheorghe Iancu abordează o temă de o importanță și semnificație aparte.

Apariția cărții reflectă preocupările lui de durată dedicate problematicei minorităților naționale din România. E suficient să amintim că până acum a publicat 19 articole în reviste și culegeri de studii pe acest subiect.

În tot ce a scris s-a referit la ansamblul minorităților naționale, chiar dacă ponderea lor e diferită. Cunoașterea foarte temeinică a subiectului și tratarea lui într-un autentic spirit al adevărului istoric, bazat pe mărturiile de primă mărime, prezentate și interpretate, cu obiectivitatea istoricului deplin stăpân pe întreaga problemă fac din Gheorghe Iancu un reputat specialist al istoriei minorităților etnice, în general.

Titlul și sumarul cărții ne introduc în tematica acesteia iar cuvântul înainte și studiul introductiv dau reperele și dimensiunile demersului său.

Desprindem din toate acestea că este vorba de problema minorităților din România în documente ale Societății Națiunilor vreme de un deceniu, de la 1923-1932. Documentele sunt Note și Rapoarte întocmite de șefii Secției administrative și minorități de la Societatea Națiunilor, Erik Colban, diplomat norvegian și

Pablo de Azcarate, diplomat spaniol, în urma călătoriilor de informare efectuate în România în anii 1923, 1924, 1926, respectiv 1930 și 1932.

Documentele sunt tipărite în limba lor originală, franceză sau engleză și traduse în limba română. Aceasta înseamnă că este o ediție bilingvă, lucru ce se cuvine subliniat, pentru că are, în felul acesta, deschidere firească spre istoriografia românească dar și spre cea străină. Mai trebuie să spunem că și Cuvântul înainte și Studiul introductiv sunt traduse, primul în limba franceză, al doilea în limba engleză. Importanța și semnificația lor se cer de asemenea subliniate. Se impun prin explicațiile și analizele întreprinse, prin volumul lor (fiecare de 2+25 p.), prin conținutul și mesajul transmis. Studiul introductiv este intitulat de fapt, nu întâmplător, ceea ce și este, Studiul istoric. Ambele depășesc formele obișnuite.

Cuprind și exprimă opinii convingătoare ale autorului lor, în temeiul documentelor, reproduce sau cercetate din 6 fonduri arhivistice dintre care 2 interne (București) și 4 externe (Geneva 2, Londra 1, Budapesta 1) și a unei foarte bogate bibliografii, din care, selectiv, 179 de titluri sunt puse la sfârșitul volumului. Se regăsesc și în notele lucrării foarte bogate, cu informații și explicații notabile. Totul este o construcție istoriografică modernă sub raport metodologic, al mijloacelor de comunicare și evident de un interes deosebit pentru istoriografia română și străină, din cel al conținutului și implicit al mesajului său istoric.

Desprindem toate acestea din datele oferite de Introducere, Studiul introductiv, documentele reproduce, din notele și bibliografia folosită, de volumul prezentat în ansamblul său. Încercăm și o succintă concretizare legată de structura sa mai

întâi, apoi de cea a cadrului instituțional, a personalităților implicate și desigur a problematicei abordate – lucruri ce definesc importanța cărții și confirmă susținerile noastre legate de valoarea sa.

Reamintim că documentele reproduce înseamnă 144 p. în limba română și tot atâtea în limbile engleză și franceză, din care 95 în engleză și 49 în franceză.

Vizitele lui Erik Colban și Pablo Azcarate au avut loc la invitația guvernelor României; au avut un caracter informativ, nu de anchetă și s-au desfășurat ca urmare a memoriilor și a petițiilor adresate Societății Națiunilor, în principal, de reprezentanți ai comunității maghiare din România, sprijiniți de statul maghiar. Problemele invocate: nemulțumiri legate de aplicarea reformei agrare, de legislația privind învățământul din România, cu referire la cel pentru minorități.

Călătoriile au avut loc în iulie 1923, în mai 1924, octombrie 1926 (Erik Colban), și în octombrie 1930, septembrie 1932 (Pablo Azcarate). Șefii de guverne au fost Ion I. C. Brătianu (1923-1924), gen. Al. Averescu (1926), G. G. Mironescu (1930) și Al. Vaida-Voevod (1932). Miniștrii implicați, cei de externe: I. G. Duca (1923-1926), I. M. Mitiuleu (1926), G. G. Mironescu (1930), Al. Vaida-Voevod (1932), cei ai învățământului și culturii Dr. C. Angelescu și Al. Lapedatu (1923-1924), I. Petrovici și Vasile Goldiș (1926), N. Costăchescu (1930), D. Gusti (1932) și cei ai agriculturii: Al. Constantinescu (1923-1924), C. Garoflid (1926), V. Madgearu (1930) și V. Nițescu (1932).

Socotim utilă evidențierea demnitarilor străini ce ne-au vizitat țara și a celor români amintiți, cu care au venit în contact (direct sau mijlocit). O bună parte din ei au fost cei care au inițiat și pregătit legislația ce a făcut obiectul memoriilor





adresate Societății Națiunilor de către minoritatea etnică maghiară din România. Locul central îl ocupă I. G. Duca. Din șirul lor nu poate fi omis nici N. Titulescu. El nu a îndeplinit, în perioadele avute în vedere, atribuții guvernamentale, dar a fost profund și direct implicat în toată problematica minorităților naționale peste hotarele țării.

Ne gândim la legislația privind reforma agrară, la Decretul-lege al Consiliului Dirigent din septembrie 1919, la normele ce au reglementat arendările forțate din anii 1919-1921 și la legea definitivă de reformă agrară pentru Transilvania (din iunie 1921), la legile privind organizarea învățământului, cu precădere la cel primar (1924) și particular (1925), și la legea cultelor (din 1928). Prevederile Tratatului minorităților (1919) și cele ale Constituției României din 1923 privind drepturile minorităților naționale au fost invocate, de o parte sau alta, în dezbaterile și discuțiile ce au avut loc ca urmare a plângerilor și memoriilor adresate Societății Națiunilor.

Pentru mai bună înțelegere a lucrurilor autorul volumului, Gheorghe Iancu, realizează în studiul introductiv o foarte atentă și pertinentă analiză a cadrului istoric, național și central-sud-est european al anilor 1916-1920. E vremea în care s-au produs profunde mutații în istoria popoarelor europene ce și-au format sau întregit statul lor național (în 1918). Aceste schimbări au și determinat plângerile minorităților etnice adresate Societății Națiunilor, din partea ucrainenilor, rușilor, rutenilor, bulgarilor și germanilor. Gheorghe Iancu ne spune că cele mai multe petiții au fost trimise de comunitatea germană din Polonia și anume 100 de petiții. Din partea maghiarilor din România au fost înaintate, după unele surse, 40 de petiții (p. 60).

Tot autorul volumului grupează și sistematizează problematica în șase principale grupe: școlare (legi școlare, închideri de școli, preluarea unor imobile care au aparținut minorităților de către statul român, ca succesor al statului maghiar; chestiunea bacalaureatului, a numărului de ore de limba română în școli de stat sau particulare minoritare, insuficiența suportului financiar oferit de statul român pentru școli; bisericești (exproprierea pământului deținut de bisericile minoritare); agrare (aplicarea reformei agrare, prevederile legii agrare, exproprierea de pământurile arabile sau de păduri); libertăți individuale;

probleme legate de naționalitate; revizuirea proprietății în Dobrogea de Sud (p. 60-61).

Este tematica predilectă a memoriilor și sunt problemele urmărite de diplomați străini veniți în România, în numele Societății Națiunilor, în dialogurile cu oamenii politici români, membri ai guvernelor sau ai puterii locale și cu reprezentanții minorităților etnice din teritoriu: maghiari, sași și evrei.

Itinerariul a fost bogat și a cuprins orașe și sate din Transilvania, Banat și Crișana, cu plecări din București, cu trenul sau automobilul, însoțiți întotdeauna de funcționari superiori din ministerele de Externe, ai Învățământului și Culturii, ai Agriculturii. Amintim orașele vizitate: Brașov, Gheorgheni, Miercurea Ciuc, Sibiu, Cluj, Oradea, Salonta, Arad, Sântana, Timișoara și din nou București (în 1923); Cluj, Oradea, București (în 1924); Oradea, Cluj, Turda, Aiud, Sighișoara, Odorhei, Sfântu Gheorghe, Brașov și cele 30 de comune (în 1926); București, Simaia (1930); București, Miercurea Ciuc, Șumuleu (1932).

Sunt localitățile cu minorități naționale unde au avut prilejul, nestingherit de nimic și de nimeni, să ia contact și să discute cu reprezentanții acestora, ierarhi, preoți și laici, cu oamenii de rând. Pretutindeni au fost întâmpinați de reprezentanții puterii locale cu cordialitate și stimă și de populația localităților vizitate, cu aceleași sentimente. Au fost ascultate și analizate observațiile și plângerile venite dinspre elita minorităților naționale interviuată într-un autentic spirit democratic și consemnate toate în rapoarte întocmite ce au câteva trăsături definitorii comune subliniate, foarte bine, în studiul introductiv de Gheorghe Iancu.

Lectura lor impresionează deopotrivă prin conținut și formă. Rapoartele publicate sunt autentice izvoare istorice cu bogate descrieri geografice, de aici și marea lor importanță. Faptele și situațiile descrise, portretele umane realizate, dovedesc o bună cunoaștere a realităților, se bucură de profunde analize cu o obiectivitate ce face mare cinste diplomaților Erik Colban și Pablo Azcarate, instituției în numele căreia ne-au vizitat țara.

Concluziile lor, echilibrate și realiste, sintetizează realitățile complexe din România în planul minorităților etnice. Statul român colabora pe deplin cu instituțiile Societății Națiunilor din domeniu, I. G. Duca jucând un rol determinant

(1922-1926) și făcea eforturi vizibile pentru respectarea Tratatului minorităților, proces accentuat după venirea la putere a guvernului Iuliu Maniu. Lucrurile nu luaseră, în opinia minoritarilor, exact contururile solicitate de ei.

Socotim că este un câștig istoriografic incontestabil, un model ca metodologie de lucru și de interpretare a unor izvoare istorice; este, prin conținut, un pilduitor exemplu pentru oamenii politici, români și străini contemporani, poate și pentru elita minorităților naționale din zilele noastre. Așa se va putea împlini mesajul cărții.

Am mai vrea, în încheiere, să spunem ceva despre autorul volumului, cercetătorul și profesorul Gheorghe Iancu. Lucrarea prezentată de noi a apărut în anul în care împlinesc șase decenii de viață și 35 de ani de activitate ca cercetător al istoriei veacurilor XIX-XX. Anul în care scriem aceste rânduri, 2003, înseamnă un nou început, și în același timp o continuitate, într-o prodigioasă activitate istoriografică.

Născut în Carpații Apuseni a adus cu el, la Cluj, de acolo și din casa părinților săi, aerul proaspăt de Munte. Natura, în mijlocul căreia și-a trăit anii copilăriei, de o frumusețe legendară, și apoi asprimea așezărilor muncitorești în care și-a petrecut adolescența, au format, împreună, trăsăturile obișnuite oamenilor de la munte ce au dovedit și dovedesc, întâi de toate, hotărâre și tenacitate în acțiuni și caracter în comportarea lor cotidiană. Am adăuga sentimentele de libertate, de dreptate și adevăr, transformate în cerințe de viață, născute în același mediu favorizant, regăsite mereu la spiritualitatea, și deopotrivă la oamenii de rând munteni, la moșii noștri; le întâlnim și la Gheorghe Iancu, ca om al Munților dar și al Cetății noastre Academice.

Format la o școală istorică, înscrisă într-o bună tradiție, cu înaintași de mare prestigiu, Gheorghe Iancu se alinază lor și continuă cercetări de mare interes pentru istoriografia noastră contemporană. Este în primul rând un istoric al Transilvaniei dar, în aceeași măsură și al întregii țări, totul fiind încastrat, după împrejurări, în context național sau universal. Tematica este de o mare varietate axată pe teme majore, fundamentale ale istoriei noastre contemporane, cu prelungire spre cea modernă din ultimele sale decenii.

Nu încercăm aici și acum o descriere tematică și cronologică a scrisului istoric al autorului cărții prezentate de noi, deși împrejurările ar cere acest lucru. Anul 2002, cum spuneam, nu a fost numai un eveniment editorial pentru cercetătorul Gheorghe Iancu ci și un aniversar. Ambele se cer asociate clar. Amândouă ne oferă un bun și așteptat prilej, cel dintâi de a îndemna la o lectură a cărții, ce dincolo de informațiile sale bogate, este plină de învățăminte pentru elita de azi a minorităților etnice de la noi, dar și pentru oamenii politici români; în al doilea rând este un bun prilej de a-i dori, din toată inima, un drum de continuitate în noul deceniu de viață în care a pășit, pentru a sluji, cu aceeași putere, dragoste și devotament, prin scrisul său, istoriografia noastră și străină, și prin ea, oamenii munților de unde a coborât, pe cei ai șesurilor unde trăiește de aproape patru decenii, și fără îndoială, ai spiritualității românești de prestigiu din care face parte. ■



Emil Dobriban

Compoziție

O istorie a răului personal

■ Șt. fan Manasia

După șase volume de versuri semnate – dintre care *Tăierea aripilor la îngeri* a obținut Premiul pentru debut al USR în 1993 –, Sorin Gâjjan are șansa de a se impune definitiv în peisajul poetic contemporan, prin volumul *iani...* (*ocheanul cu vitralii*), apărut la editura clujeană Eikon în 2003.

Pentru că nu se rezumă la *fișă* al unei noi generații, poezia lui Sorin Gâjjan răzbată mai greu drumul spre cititorul fidel versului, fiind însă capabilă să ofere rafinate surprize intelectuale. Stilul poetului este unul eclectic, deschis celor mai variate influențe, de la suprarealismul naumian la optzecismul vizionar și fluidic (Ion Mureșan, Nichita Danilov), la literatura sordidului și a kitschului (asumată ca o “tradiție” mitteleuropeană de autorul bănețean). Volumul se constituie într-un spațiu – de cele mai multe ori benefic – al mixajului între metaforă și proză, între tablouri lucrate strălucitor și maniacal și insule de prozaim (biografism ce exhibă durerile provocate de totalitarism). Eliberat din chingile strânse ale prozodiei clasice, poemul (narativ) se va desfășura aglutinant și halucinant, vorticism, păstrând straturile ale unor succesive (re)scrieri.

Cele trei cicluri ale cărții, *iani...*, *poemele cu aripi...* și *elegiile inceste...* întretes trei filoane lirice, ca teme majore: akedia (unde se arată semnele căderii poetului “damnat”, bântuit de viziuni putrefacte, negre, orgiastice), biografismul (unde naratiunile conduse de memorie reconstituie, cu lentoare, mecanisme totalitare: gulagul, miliția, dictatura) și erotismul (unde naturalismul este împăcat cu livrescul, jungându-se la duioșii lugubre cristopesciene: “poetii dezlipesc de pe frunțile criticilor bancnote/ cu urme de ruj și unsoare pe ele!”).

iani... este partea cea mai întinsă, dar și cea mai substanțială a volumului. Lipsit de tentația devoratoare a narcisismului, poetul se autoironizează cu amărăciune: “între rictus și zâmbet vor zidi păianjenii o cârciumă tristă...” Poemele primului ciclu sunt, într-un fel, “scrisorile unui provincial”, al cărui suflet e pustiit metodic de târgul sordid, de boemă și acedia, de un dezgust cronicizat față de orice posibilă salvare. Poemele cu/despre sau adresate lui Iani (stafia bunicului bonom, supraviețuitor al Gulagului rusesc, știutor al unor splendide istorii și vorbe memorabile) se compun din fragmente salvate ale unui discurs nesfârșit, unde jocul metaforei e aruncat în fileul prozei, căci autorul este îndrăgostit de analogii pe care le tot dezvoltă – așa cum, pornind de la un simplu motiv, ai țese o broderie imensă. Sorin Gâjjan ratează în câteva poeme chiar din pricina acestei imagerii sufocante, arborescente, alteori dublează (inutil) metafora sau o trece într-un registru apropiat, atenuându-i forța: “și vei gusta goliciunea ei sadică/ acoperită cu puful de-nunic./ cu polen de cărbune...” (s.m., Șt. M.)

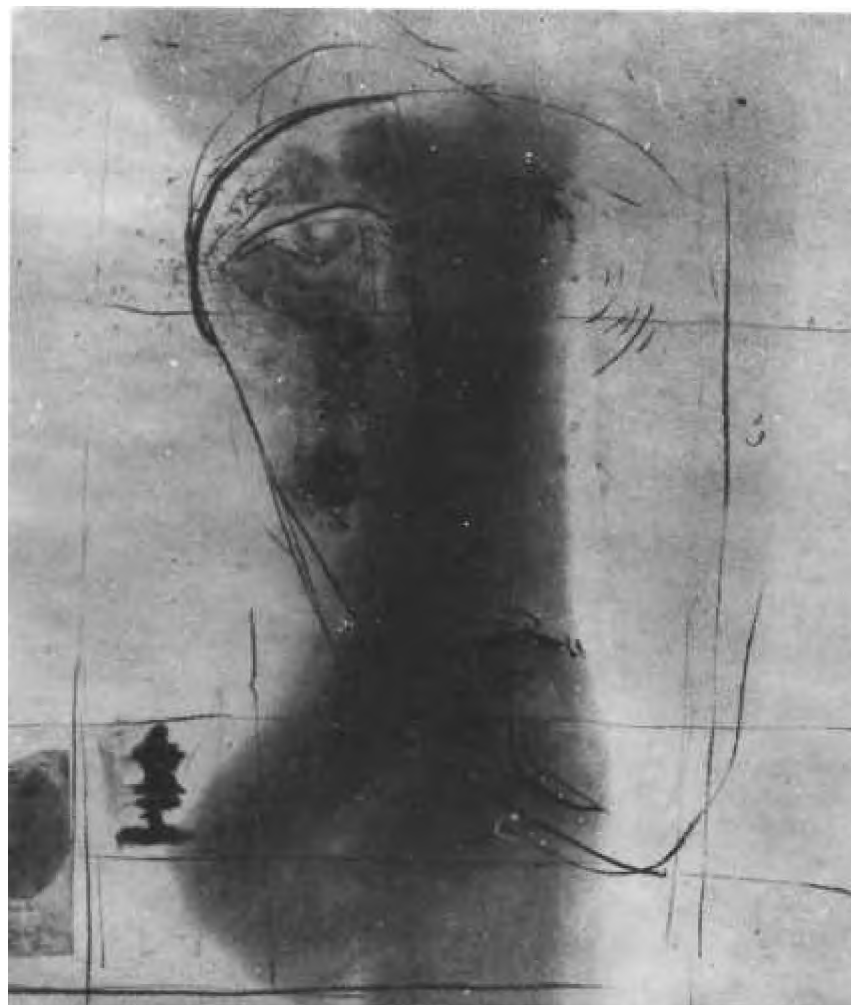
Ciclul conține însă cel puțin patru poeme antologabile, cărora nu li se poate reproșa decât mărăția. Începutul secvenței a doua din *akedia: sâr-guința nimicului!* amintește, prin puritate și tensiune, capodopera lui Traian T. Coșovei, *Requiem* (din volumul *Ninsoarea electrică*): “de la o vreme cămă-tarii își toarnă arginții/ în sângele stins ca-ntr-o groapă cu var./ mama și tata tot vin/ unul spre celălalt cu capul ascuns/ în mari buchete de

crini...”, prin comparație cu “Taică-meu și-a vândut și apa din fântână/ ca să mă scape de singurătate”. “Cămașă de forță” pentru insul dezumanizat și ateu, sufletul devine, pentru “cei fericiți”, “o ie ușoară”, “o margaretă în părul negru/ al vieții!” Aceeași altitudine poetul o mai atinge în *fratele meu de pământ, ariegarda. firavele înscenări ale destinului iânăr, iason. foșnetul unor slăbiciuni credincioase*, ca și în *elegia* unde Tatăl apare în chip de personaj fantasmatic și himeric, amintind de Bruno Schulz și Danilo Kis. Dacă în *ariegarda* și în *elegie* este privilegiată figura tatălui, *iason* se constituie într-o artă poetică a grotescului, a terifiantului, într-o călătorie prin bolgile imaginarii (al poetului căzut): “o poiană cu păpădii scuturate departe în inimă/ iadul/ depunându-și ouăle-n creier ca păduchii/ în părul strălucitor al copiilor cu deprinderi/ alese”. Iani este Iason, învingătorul învins, poetul damnat pentru care nu mai e accesibil decât nectarul unor reprezentări infernale: “(...) amărăciunea de călugăriță/ a primei iubite ca o dantelă între capacele unui sicriu/ arătându-se (...)”. Poezia este mantia roasă și putrezită în care, odată, se va fi înveșmântat Dumnezeu, e “punga de plastic”, ridicată “din apa măloasă”, în care dorm câteii înecați...

poemele cu aripi... (*scrise în poiana novățului*) sunt, în fapt, medaliile boeme (fără titlu) închinat prietenilor poeți, definiții (jucate) ale actului creator, sentințe paradoxale sau descrieri “erudite” ale amicilor: “în amintire bocancii soldățești ai lui Muri străluciau/ ca un Rolls-Royce prezidențial în curtea unui palat scit!”

Abia în *elegiile inceste...*, ciclul final care întregeste filonul erotic al volumului, cartea se luminează brusc, răul este redus la carnalitatea poznașă și ispititoare. Deși vocabularul poetic a fost... definitiv contaminat (“gulagul iubirii”, “sânii ei întepați ca niște ideologii”), termenii și-au pierdut încărcătura letală, poezia a eliberat, în cele din urmă, individul de istoria răului personal.

Nota particulară a poeziei lui Sorin Gâjjan este dată tocmai de balansul acesta între luminos și întunecos, între orfic și prozaic, între suav și scabros, între sfințenie și demonie – pentru că poemul trebuie să cuprindă lumea în dualitatea ei: Iani/ Iason, Ianus, Yin/ Yang (toate trimiteri omofonice la titlul volumului). Autorul se complace în a schița la nesfârșit IMAGINEA + și IMAGINEA –, “între rictus și zâmbet”, “<<albastru de Voroneț>>/ <<verde de Paris>>”, știind prea bine că viața nu poate fi decât o “...coală de indigo prinsă/ între două buze de înger, treceri hăituite de treceri!”



Marius Ghenea

Icoană

Săptămânalul care lipsește

■ *Al. Cistelean*

Redactor-șef adjunct al revistei „Vatra”, Târgu-Mureș

O fi semn bun ori va fi venind dintr-o presimțire neplăcută faptul că se înmulțesc dezbaterile despre revistele de cultură? Nu de mult a pornit o astfel de anchetă *Contemporanul*. Subiectul pare să fi fost destul de fierbinte devreme ce ancheta a debordat dintr-un număr în mai multe și pare a se întinde înainte. Nu-i de mirare. Când scriitorilor li se oferă ocazie de lamentare, anchetele pot merge la nesfârșit. Lamentația e pâinea cotidiană a scriitorului român. Dacă ea mai e și incitată și poate da pe de lături în recriminări, subiectul aproape că-și atinge starea de vervă. Iar motive de recriminare societatea română oferă cu exces. Ba chiar cu dărnicie. Statul n-are decât o politică de partid în domeniul culturii. Și nici pe asta totdeauna sau consecvent. N-are, de fapt, nici o strategie culturală. Le înnaște de azi pe mâine și le căpește cu ce și cum poate. Nu e vorba că n-are bani pentru cultură. Nici nu-și pune problema să aibă. Câți bani - culturali - sunt destui. Doar că risipiți pe te miri ce, de la festivaluri cât mai stranii la ascensiuni pe Himalaia sau simpozioane internaționale Joyce. Dacă ai un hobby cât mai trăznit, de îndată se găsește bani. O redacție care ar vrea să traverseze Sahara sau să urce pe cine știe ce munte mai mediativ va găsi destui sprijinitori. De la instituții la particulari. Totul e să nu-și propună lucruri serioase, neatractive prin natura lor. Nici bogății României - și acum nu s-ar zice că nu sunt, ba chiar destui - nu dau (doi) bani pe/pentru cultură. Decât, firește, pe aceea care coresponde conceptului lor. O cultură cu picioare zvelte și cu sâni îmbietori nu va pieri. Ce-i drept, legile în favoarea culturii nu stimulează pe nimeni. Chiar oameni simțitori la cultură, care prin tinerete au frecventat cenacluri și-și

păstrează vechile caiete de versuri în noile case de bani, n-au nici un temei să sprijine proiecte culturale. Doar dacă nu suferă de vreo perversitate contabilă și le face plăcere ca pentru nimic să se încurce cu munți de hârtii. Atât la stat, cât și la particulari ne putem plânge sau răoi cât vrem. Nici statul, nici particularii nu citesc gazetele de cultură. Nici măcar pe cele ardeleneghe.

Care, fie vorba între noi, sunt cel puțin respectabil de bine făcute. Și sprijinite mai toate, de consiliile locale - județene sau municipale. Acesta e un semn cu adevărat bun. Deoarece arată că, totuși, orgoliile locale, orgoliile diferențierii - funcționează. În emblema fiecărui oraș ar trebui, de altminteri, să figureze și o revistă, nu numai o echipă de fotbal (care aici, în Ardeal, sunt toate ca vai de ele; fotbalistii noștri ar trebui să plătească o taxă zdravănă spre a fi lăsați să joace, nu să primească prime de joc și alte cele ceva mai legale). Și în cazul celor mai multe - cel puțin dintre marile orașe - există un oarecare interes pentru a trece pe cartea de vizită a locului și o revistă de cultură. Dar bugetele locale nu pot fi mai generoase decât cel central. Probabil pentru că n-au de unde. Oricum, cu aceste eforturi peisajul revuistic ardeleneghe a început să se stabilizeze. Ceea ce - o spun încă o dată - e o notă bună pentru politicienii locali. Numai că din aceste bugete nu pot fi sprijinite orice proiecte. O revistă lunară (care devine inevitabil trimestrială) - mai treacă-meargă, poate ieși cu ceva mărunțiș. Un județ sau un municipiu mai tare la venituri cam atâta poate face. Firește, și cu oarecare înțelegere, ca să nu zic respect față de astfel de lucruri. Așa se face că, drămuindu-și fiecare bugetul, Ardealul nu mai are nici o revistă săptămânală. Un săptămânal pretinde oarece bani.

Probabil mai mulți decât ar fi la mâna unui singur județ sau oraș, chiar dacă acesta - oricare - ar avea pretenții de "capitală" locală. Săptămânale, de altminteri, nu mai există niciunde înafara capitalei. În teritoriu, cum se zice, așa ceva nu se poate face. Nici proiecte pentru așa ceva nu (mai) sunt. Ba nici măcar nostalgii. Și totuși o provincie cu pretenții culturale atât de umflate cum e Transilvania n-ar trebui să stea fără un săptămânal. Nu atâția ani câți au trecut de când stă, ci nici câteva luni. Peste atâtea lunare bune și bunicele, un săptămânal vivace devine o necesitate și o urgență. Adevăratul front cultural își mișcă liniile în astfel de publicații. Adevăratele confruntări acolo au loc. Revistele lunare sunt stimabile, dar ca și absente din dialog și confruntare. Iar un bilunar - să nu se supere colegii mei de la *Tribuna* - n-are ritm de așteptare. Nu-i nici cal, nici măgar. Dacă Ardealul vrea să conteze și să fie prezent la făcerea realității culturale, are nevoie de un săptămânal. Cred că, dacă s-ar pune mâna (județeană) de la mână, s-ar putea porni un astfel de proiect de săptămânal cultural. Sau, dacă așa ceva e de-a dreptul himeric, să se găsească un județ/oraș ale cărui ambiții să devină cu adevărat sfidătoare.

De fapt, nu știu ce-i lipsește unui astfel de proiect pentru a prinde, totuși viață. Personalități care să conducă un săptămânal sunt prea multe; forțe (intelectuale) cu care să fie făcut - numai în Cluj sunt deja în exces; banii nici în București nu cad în capul redactorilor de la săptămânale în vreme ce se plimbă prin Cișmigiu. Sunt inclinat să cred că Transilvania e atât de istovită încât nici putere de a-și imagina un astfel de gest nu mai are. Necum energia să-l și facă. Iar dacă totuși va ieși un săptămânal, sunt sigur că va fi unul mălăiet, în care vor fi omagiați toți marii scriitori locali (scriitorii locali sunt mari prin definiție și frustrați prin condiție). Așa că tot mai bine fără el. ■

■ *Ioan Moldovan*

Redactor-șef al revistei „Familia”, Oradea

Sunt în Transilvania reviste care au intrat și au rămas în lumea culturală

I. Maxim Danciu: *Ioan Moldovan, îți prepu să luăm sub observație starea actuală a revistelor de cultură din Transilvania, unele mai vechi, editate în serii noi după 1989, altele apărute pe traseul tranziției post-comuniste. Să cădem de acord că rolul lor este aceea de a înțelege și impulsiona un potențial de creație, nu obligatoriu cel local, care până la urmă cristalizează un prf. fil sau o identitate culturală, identitate ce are o importanță tot mai mare într-o lume dinamică, în permanență schimbare, favorizând contacte și promovând deschideri greu de obținut pe alte căi. Ca unul care conduci de ani buni revista Familia din Oradea, cum vezi traseul parcurs, ce s-a realizat și ce mai rămâne încă de făcut ca aceste reviste culturale să răspundă cât mai bine menirii lor firești?*

Ioan Moldovan: A lua sub observație starea actuală a revistelor culturale din Transilvania (imi închipui că această anchetă a „Tribunei” va avea un *chapeau* cu prezentarea acestora, fie cât de sintetică) e același lucru cu a lua sub observație

starea actuală a tuturor revistelor din țară. Faptul că ne restrângem la cele din Transilvania ține, cred, de proiectul punctual al „Tribunei” și, probabil, de presupunția că există un *ce* aparte al acestor reviste, pe baza apartenenței lor la un spațiu cu o anume identitate culturală de tip regional. „Regionalismul” este acum la modă și el pare un mod de reacție la fenomenul de globalizare, o cale de a marca diferențe într-un orizont uniformizant. Pe vremea începuturilor revuisticii românești și mai apoi, tendința era de a refuza regionalismul și de a viza integrarea în spațiul național unitar. Să ne amintim de celebra „Introducere” la „Dacia literară” a lui Kogălniceanu.

Pe la începutul anilor '90 ai secolului trecut (helas!) Ioan Țepelea, poet, editor, inițiator de societate de literatură, arte și științe la Oradea, a inițiat câteva ediții anuale de colocvii cu tema pe care o reia acum „Tribuna” - rostul, specificul,

starea revistelor silvăne. Atunci se convenea că rostul revistei culturale, în genere, este cel pe care îl formulează și întrebarea de față și apoi discuțiile alunecau vertiginos spre criza financiară a statutului lor. Sunt convins că, dacă nu se orientează discuția de acum spre chestiuni de principiu, vom cădea în aceleași, vai! parcă eterne probleme ale gravelor dificultăți financiare cu care luptă revistele literare. Foarte de curând, revista „Contemporanul” a pornit o anchetă cam pe aceeași temă a rostului și stării revistelor culturale, a calității și cantității lor etc. Sunt chestiuni care continuă să ne preocupe - îndeosebi pe cei implicați în construirea acestor reviste, pe colaboratori, pe cititorii constanți - , pentru că, în opinia mea, existența și buna prestație a revistelor culturale este o condiție vitală a metabolismului vieții spirituale, la noi, ca și aiurea. Încă nu s-a inventat, în pofida, noutății frisonante a internetului, o altă modalitate de exercițiu cultural viu, la zi, un alt tip de spațiu de încercare a competențelor și performanțelor culturale în faza lor de imediatețe. Sunt nevoie să mă repet: revistele lite-

rare sunt, pe de o parte, „piețe” literare, un spațiu de etalare a diverselor produse ieșite din atelierele strict individuale ale producătorilor culturali – de vârste, stiluri, școli etc. diferite – și, pe de altă parte, revistele de cultură reprezintă *local* unde (se) muncește, la vedere, ca într-un spectacol de repetiție cu public, spiritul în variile sale ipostaze. O revistă literară, să zicem, este o antecameră în care sunt prezente „zgomotul și furia” scrisului, „(dez)ordinea și aventura” inteligențelor creatoare care vor cunoaște – sau nu vor cunoaște! – calmul intrupării în *carte*.

După 1990 revistele de cultură care veneau din trecut imediat sau din unul mai îndepărtat au căutat toate să-și înnoiască din mers în primul rând conținutul, fără să neglijeze însă forma și formatul. Ieșirea din dictatură a declanșat o adevărată competiție galopantă de recuperare (literatura de sertar, literatura mărturisirilor, valorile exilului etc.) și, simultan, de sincronizări tematice, de exultări în condițiile libertății complete de exprimare și publicare (în contextul dispariției ca prin miracol a cenzurii comuniste). Nu numai spațiul strict al paginilor revistelor se împărțea din această naștere/renaștere a modului revuistic de a fi în cultură, ci și spațiul colocvial al întâlnirilor periodice organizate de revistele literare. În acest sens, „bătrâna” „Familia” s-a dovedit printre cele mai active prin „Zilele revistei Familia”, prin coloviuile aferente ținute anual (cu teme incitante și cu mare priză la scriitorime și la cititorime: „Literatura mărturisirilor”, „La ce bun poezia în vremuri de criză?”, „Proza tranziției și tranziția prozei”, „Critica în revista Familia”, „O nouă direcție în literatura română?”, „Reviste literare între Galaxia Gutenberg și internet”, „Eu, scriitorul – mentalități, audiență, modele”, „Plăcerea textului”, „Noul canon”, „Reabilitarea ficțiunii” etc.) și prin premiile anuale pe care le acordăm. În felul acesta „Familia” și-a onorat tradiția, dar s-a și menținut în lumea bună a revistelor de cultură din țară. Ba, chiar a dat dovezi de ingeniozitate managerială, fiind probabil printre primele reviste din țară care, în condițiile crizei financiare și ale diminuării sprijinului de la centru, a găsit soluția finanțării în plan local prin asimilarea ei unei instituții subvenționate substanțial de la bugetul Consiliului Județean. E corect însă a preciza că „Familia” e o instituție de cultură care aparține, ca să zic așa, istoriei culturale naționale și acest statut al ei a contat enorm în aprobarea administrativă a soluției amintite. Exemplul revistei „Vatra” și al „Familiei” a fost apoi urmat și de alte reviste transilvănene sau din alte provincii românești. Schimbarea formatului din cel de tip gazetă în cel de tip carte a constituit, de asemenea, un mod de înnoire pe care „Familia” l-a adoptat, reînmodând cu tradiția proprie, cu tradiția interbelică și stimulând și alte reviste din Transilvania spre această formulă tipografică. „Vatra” de la Târgu-Mureș, „Poesis” de la Satu Mare, „Arca” de la Arad, „Convorbiri literare” de la Iași, „Tomis” de la Constanța au urmat aceeași cale. „Steaua” de la Cluj și „Viața românească” de la București aveau acest format carte dinainte. Consider că acest format se potrivește revistelor cu apariție lunară sau trimestrială.

În general, ceea ce s-a realizat în domeniul revistelor literare a fost în primul rând o creștere a valorii și calității conținutului, o extraordinară diversificare tematică, un dinamism al abordării problemelor specifice domeniului, o salutară lărgire a ariei colaboratorilor. E vizibil și un efort permanent de diferențiere prin accentele mai tari pe care aceste reviste le pun pe un anumit aspect sau domeniu, ca pentru a-și fixa o identitate inconfundabilă. Firește, aici lucrurile sunt încă în



Emil Dobriban

Compoziție

desfășurare, pentru că aspectul de „magazin” nu a fost abandonat de nici una dintre ele. Este un spectacol al diversității în monotonie, al competiției pentru profil și distincție, pentru valoare încorporată, pentru eleganța etalării, pentru un loc cât mai prestigios pe piața de „afaceri” revuistice. Nici aspectul grafic nu a lenevit. Există și se caută în continuare formule grafice atractive și reviste precum „Euphorion” și „Transilvania” de la Sibiu, „Apostrof” de la Cluj sau „Arca” de la Arad sunt exemple de spectaculozitate tipografică.

– *Revista Familia a inițiat o anchetă privind destinul provinciilor culturale. Un număr este chiar dedicat Clujului, privit ca centru dar și ca focar cultural. Mă întreb cum stăm cu provincia culturală Transilvania, pentru că de un spirit cultural transilvan s-a tot vorbit la noi în fel și chip. Ce părere are poetul și criticul literar Ioan Moldovan?*

– Ceea ce presupuneam începând să răspund la prima întrebare se adevărește cu aceasta, a doua. Ar exista, așadar, un „spirit cultural transilvan” pe care, prin deducție logică, l-ar reflecta și revistele de cultură din această provincie. Numărul dublu 3-4 din acest an al „Familiei” este dedicat în cea mai substanțială parte a sa tocmai dezbaterii a ceea ce noi numeam „destinul provinciilor culturale”. Am pornit de la ideea că există provincii culturale și că Clujul se consideră a fi „capitala culturală a Transilvaniei”. Nu am dorit să redeschidem discuția despre spiritul transilvănean pentru că acum ceea ce ne interesa era ideea de provincie/provincialism culturale și, ca atare, încercam să aflăm cum se văd lucrurile mai ales din interiorul însuși a ceea ce noi socoteam că este Clujul – o provincie culturală. În trecută fie spus, tocmai revistele din provincie se dovedesc interesate de definirea provincialității și provincialismului, chit că sunt destule reviste de la centru atacate de această situație. Punctul de fugă a dezabaterii l-am fixat în dichotomia *deschis-închis*. Intervențiile au fost prompte și lectura lor este o bună petrecere intelectuală.

Despre specificul spiritual al Transilvaniei există de acum o întreagă bibliografie și nu mă simt pregătit să am păreri personale despre chestiune. Cred că sunt impregnat eu însumi de păreri și abordări intrate într-un patrimoniu conceptual stabilizat prin tradiție, circumscrise ideii de „școală arde-

leană”, deși ca intelectual al vârstei postmoderne simt uneori că nu sunt de acord cu mine însumi.

– *În ultimii ani, vedem cu toții presa scrisă s-a diversificat foarte mult, ceea ce, în sine, nici nu este rău. Există însă părerea că abundența de publicații a pus oarecum în umbră revistele culturale. Așadar ce ar trebui de făcut, după opinia ta, ca un jurnalism cultural de calitate să-și reîntre cu adevărat în drepturi? În acest context, ce obstacole se cuvin depăși?*

– Umbra în care înfloresc revistele culturale e un climat normal. Nu trebuie să ne lamentăm și nici să ne pierdem nervii și timpul cu probozirea profuziei de publicații de divertisment, de consum plezirist etc. Dorim să facem reviste de cultură? Trebuie să ne asumăm domeniul și condițiile și, pe baza unui profesionalism crescând, să ne justificăm prin calitate, seriozitate (e și aceasta o linie din hașura spiritului transilvan, nu?) și continuitate solidă. Sunt în Transilvania reviste care au intrat și au rămas (cu întreruperile inevitabile, desigur) în lumea culturală având deja prestigiu istoric, nu e cazul să dau exemple, se cunosc. Or, aceste reviste ar fi îndreptățite la subsidiul de la stat și la subsidiul substanțial, nu simbolic. În fond, un prestigiu cultural este un *patrimoniu* și, ca atare, dacă tot se vorbește atâta la cele mai înalte nivele de administrare culturală despre *patrimoniul cultural național*, revistele de tradiție, ca și cele mai noi care și-au edificat deja o tradiție, ar trebui protejate ca niște monumente de spiritualitate națională. În acest sens „Familia” este pe cale și speră să obțină și în plan financiar ceea ce presupune efortul de păstrare a monumentelor de cultură. Vorbim în principiu, dar, pentru ca acest principiu să fie eficient, revistelor de cultură le revine iarăși și mereu datoria și orgoliul calității, pasiunea nevestejită a lucrului bine făcut, eliminarea adică a amatorismului, veleitarismului, a lucrului de mântuială, a dorinței doar de a te afla în treabă revuistică. Altfel te apucă tristețea și jalea când te gândești la lucrul bine făcut, la recviemul morții lor inutile. Măcar internetul are avantajul de a nu consuma hârtie.

Interviu realizat de
I. MAXIM DANCUI

„Nimeni nu trebuie să fie poet în redacția lui”

Ștefan Manasia: *Stimate domnule Adrian Popescu, fiindcă tocmă ai acceptat acest interviu în calitate de redactor-șef al revistei Steaua, dar și de poet, firește, permiteți-mi să vă întreb: cum se împacă funcția, îngoarea vieții redacționale cu visătorii poetului?*

Adrian Popescu: Dragă Ștefan Manasia, îți răspund foarte direct: sunt două lucruri diferite. Poezia este o afacere personală, atunci când o scrii o scrii într-o anumită intimitate, acasă. Redacția, pe de altă parte, cere o activitate organizată, are rigorile sale, există termene de predare, termene de apariție, tot ceea ce presupune de fapt un flux al continuității unei reviste. Sunt, deci, chestiuni distincte, care nu trebuie amestecate, ba, cu o butadă, aș spune că „nimeni nu trebuie să fie poet în redacția lui”, așa cum nimeni nu poate fi – s-a spus în Biblie – profet în țara sa.

– *La ora actuală, numeroase reviste de cultură, în Capitală sau Provincie, sunt conduse de poeți: Observator cultural și Ion Băgdan Lăfter, Poesis și George Vulturescu, Familia și Ion Moldovan, Steaua și Adrian Popescu, Discobolul și Aurel Paulea, Timpul și Liviu Antonesei... E bine, e rău? S-a modificat statutul poetului după 1989?*

– Cred că da. Poetul s-a confruntat cu anumite rigori, economice în primul rând, și cu o disciplină a muncii, încât cei amintiți, dar și alții, sunt în stare să respecte un ritm de apariție, să fie și niște conducători organizați și eficienți ai unor instituții. Pot să practice, deci, și această funcție de organizare a colegilor lor.

O revistă a Banatului

■ Octavian Doclin

Redactor-șef al revistei „Reflex”, Reșița

Din punct de vedere geografic, Transilvania și ținutul numit Banat (cum ne place să spunem) sunt două regiuni (entități) distincte, dar mai mereu, atunci când se vorbește de una este resimțită și cealaltă. O rudenie de necontestat. Nu altceva sugerează titlul și spune cântecul lui Ion Vidu: „Peste deal, la nana-n vale”. Spiritual, Transilvania și Banatul rodesc aceeași cultură: română, întregită de cea a numeroaselor minorități existente aici. Nu degeaba Banatului i se mai spune și *Kleine Europe*. Există, deci, o mică Europă în Europa, chiar dacă ea, cum spune criticul Cornel Ungureanu, denuștește periferiile Mitteleuropei, cu specificul și trăsăturile proprii și inconfundabile.

Mi se cere deci să spun care este locul revistei *Reflex* între revistele din Transilvania. După decembrie 1989, în Banat, ca să mă limitez doar la el, pe lângă consacratul *Orizont* timișorean, azi revistă „de top”, au apărut, în mai multe locuri, publicații culturale: tot la Timișoara, *Dreptul la timp*, *Meridianul Timișoara*, *Banatul* (azi, din păcate, dispărute), dar și *Orient latin*, *Anotimpuri literare* și un supliment în cotidianul *Renașterea*, *Paralela 45* – acestea rezistând și existând, frumos, și astăzi; apoi, la Oravița, *Cos fluente*, la Caransebeș, *Inte ferește*, la Lugoj, *Cuvinte românești* și nu în ultimul rând *Semenicul* reșițean, reapărut în mai multe serii.

– *Puțem vorbi, pe piața revistelor culturale, despre un „război” între Provincie și Centru, despre un „pact de neagresiune”? Funcționează „piața” corect?*

– S-ar putea să existe o (mare) parte de adevăr în ceea ce spui, în sensul că o anumită solidaritate între revistele din Transilvania se poate constata. Mă refer la o linie nu gândită, ci subînțeleasă între, să spunem, revista *Vatra*, revista *Familia*, revista *Arca* și revista *Steaua*. Nu este vorba de un război cu capitala, ci, dimpotrivă, de impunerea unei linii în consens cu colegii de peste munți, însă în formele noastre specifice, cu anumite culori regionale, dar și cu deschiderea aceasta națională. Nu este vorba de o „tactică”, mai degrabă de o înțelegere tacită că și în provincie există valori la nivelul acelora din Capitală, că închiderea într-o zonă culturală „provincială” este dăunătoare culturii per ansamblu (și autorilor care trăiesc altundeva decât în Capitală, de asemenea).

– *De ce credeți că majoritatea revistelor din provincie apar lunar, trimestrial, bianual etc.?*

– Probabil că ritmul acesta este cel mai potrivit – amintesc aici și revista săptămână *Poesis*, o revistă prin excelență de poezie, un curaj aproape nebun de a scrie în vremea noastră numai despre acest gen, hulit de unii, disprețuit de alții. Cred că este mai convenabil evenimentului din provincie, nu atât de frecvent precum în capitală, încât ritmul lunar este cel mai adecvat. Nu înseamnă că la Cluj, la Târgu Mureș, la Oradea, la Arad, sau la Timișoara – trebuie să-i amintim neapărat și pe colegii timișoreni de la *Orizont*, pe Cornel

■ Adrian Popescu

Redactor-șef al revistei „Steaua”, Cluj

Ungureanu, Adriana Babeți, Mircea Mihăieș și ceilalți. Întâlnim mai puțin aici aceste explozii spectaculoase ale unor evenimente, întâlniri, dez-bateri, dar ele nu lipsesc.

– *În încheiere, un cuvânt despre Cluj. După cum știți, revistelor clujene „istorice”, Tribuna, Steaua și Echinox, li s-au adăugat, după 1989 altele (de la Phillosophy & Stuff la Cetatea culturală) – dintre care Apostrof mai rezistă, după ce și-a găsit, în doar câțiva ani, o ținută inconfundabilă.*

– Eu cred că revista *Steaua* a avut întotdeauna bune relații cu cele amintite, în sensul că unii redactori care sunt astăzi la *Apostrof* sau la *Tribuna* au avut bune colaborări și la *Steaua*: Marta Petreu a stat câteva luni în redacția noastră, ca și, de altfel, Alexandru Vlad, un prozator remarcabil, acum redactor la *Vatra*. De asemenea, au trecut cumva prin revista aceasta mai clasică, mai academică, însă deschisă în ultima vreme către contemporaneitate într-un mod mai direct, mulți dintre cei care semnează în *Apostrof* și chiar la *Echinox* (sau la *Caietele Echinox*): Corin Braga, Horea Poenar, Călin Teuțișan, Mihaela Ursa-Pop, Ovidiu Mircean. După aceea, avem o bună relație cu Universitatea, cu Facultatea de Litere, prin Ruxandra Cesereanu, membră marcantă a redacției, care aduce mereu colaborări ale tinerilor universitari și ale studenților. Prin urmare, lucrurile sunt într-un fel de dialog între generații, nu există nici un fel de ruptură nici între reviste și nici între conducerile revistelor.

Interviu realizat de ȘTEFAN MANASIA

Reflex (intrată în al patrulea an de existență, continuând, în serie, format și program noi, cele câteva numere ale publicației omonime editate înainte de 1989 de forurile culturale de atunci ale județului) face parte dintr-un proiect mai vast și complex cu același nume, cuprinzând și *Colocviile Naționale „Reflex”* (ajunse, anul acesta, la ediția a III-a) și *Biblioteca „Reflex”*. Cea din urmă publică, în seriile „Poezie”, „Proză”, „Dramaturgie”, „Critică, istorie și teorie literară”, „Istoria și teoria culturii”, „Memorii”, „Studii și cercetări” ș.a., lucrări care vizează, cu precădere, ținutul Banatului.

Suntem de părere că o revistă își impune fizionomia proprie prin ritmul constant al apariției, respectarea programului, atragerea cât mai multor colaboratori valoroși – care să susțină, profesionist, programul – și, desigur, prin rubrici permanente, dar și o dinamică adecvată fiecărui moment al apariției ei. Este ceea ce încercăm să facem la revista *Reflex*. Fiindcă răspundem unei anchete a revistei *Tribuna*, într-o „haină” nouă – care ne place din ce în ce mai mult –, nu putem să nu menționăm că am avut, în paginile *Reflexului*, și semnături clujene – Nicolae Bocșan (cărășanul nostru, totuși!), Marcel Mureșeanu, Mircea Popa, Adrian Popescu și tânărul poet Emil Mircea Neșiu (revista i-a acordat un premiu), care ne-au onorat și sperăm să o mai facă. Un fapt ce arată că nu ne cantonăm doar în perimetrul strict al Banatului care nu-i așa?, resimte Transilvania ca pe... „nana din vale”.

O revistă singuratică este o ciudățenie

■ **George Vulturescu**

Redactor-șef al revistei „Poesis”, Satu Mare

Se pare că dogoarea verii n-a fost străină de incandescența anchetelor literare din ultima vreme: „criza” poeziei, „criza” revistelor literare. Viața Românească, Contemporanul – ideea europeană au avut asemenea teme pe rol. Mai de curând, Familia orădeană a dedicat un număr special „Clujului cultural”. Steaua a publicat o masa rotundă (preluată parcă de la o emisiune a unui studio local realizată de Ruxandra Cesereanu) despre revistele literare ale Clujului. Iată că Tribuna, ca o veche revistă a Ardealului cultural, extinde tema... Amintesc că despre „rolul revistelor literare din Transilvania au fost organizate, în ultimii ani, colocvii cu o largă participare a realizatorilor lor la Oradea („Festivalul Internațional de Poezie”) la Satu Mare („Zilele Culturale Poesis”) la Mediaș („Zilele revistelor culturale din Transilvania și Banat”). Și spun că nu întâmplător: față de celelalte regiuni ale provinciilor culturale românești, Transilvania vine cu cea mai mare salbă: Apostrof (Cluj), Al cincilea anotimp (Oradea), Arca (Arad), Astra (Brașov), Ardealul literar, Arhipelag (Deva), Discobolul (Alba Iulia), Echinox (Cluj) Euphorion (Sibiu), Familia (Oradea), Interval (Brașov) Minerva, Mișcarea literară (Bistrița), Nord literar (Baia Mare), Oglinzi paralele/Rovnobezne zrkadla (Nădlac, Arad), Poesis (Satu Mare), Provincia Corvina (Hunedoara), Steaua (Cluj), Semne (Deva), Târnava (Tg. Mureș), Tribuna (Cluj), Transilvania (Brașov), Unu (Oradea), Vatra (Tg. Mureș). Sunt de adăugat câteva reviste speciale (trimestriale sau anuale): Studia Universitas „Babes Bolyai”, Caietele Echinox

(Cluj), Aleteia, Aurora (Oradea), Grai (Bistrița).

După o astfel de numărare a steagurilor (rog să fiu scuzat, am semnalat reviste la care am acces din Satu Mare) ne putem întreba: există un specific / o particularitate a revistelor literare din Transilvania? În fond este o dinamică a ieșirii pe piață care își pune pecetea în revuistică: într-un săptămânalva domina evenimentul, fragmentul, recenzia, semnalul. De aici „vioiciunea” unor reviste bucureștene. Parcă pentru a ilustra un ritm specific istoriei Transilvaniei, revistele literare din acest spațiu uzează de un ritm (impus? ales?) de apariție mai lent – „lunare”, „trimestriale”. De aceea în paginile noastre predomină analiticul, nuanțele și conexiunile largi, sintezele (a se vedea numerele tematice ale unor reviste precum Vatra, Familia, Apostrof, Echinox, Tribuna – adevarate opuri critice). Cu siguranță acestea nu pot fi citite între două stații de tramvai. Este însă asta un inconvenient?

Spiritul polemic al unor reviste din București vine și pe un atu administrativ – „preajma” puterii (sediile principalelor structuri politico – administrative, sociale, ale unor uniuni și organizații, redacții și studiouri mass-media). Iluzia superiorității ține încă de o concentrare dirijistă a informației – din care se face, pe nedrept, ierarhie și valorizare. Este de meditat dacă Transilvania nu ar merita un săptămânal de informație culturală. Nu cred în impedimentul financiar. Cel al curajului, al inițiativei lipsește.

Despre Poesis, în încheiere. În aceste zile lucrez la definitivarea numărului 150. El va fi în

mapele celor care vor fi invitați la „Zilele Culturale Poesis” (ediția a XIII-a). Mult? Puțin? Important sau nu pentru... Transilvania? Nu știu. Dar orașul meu Satu Mare merita o revistă literară (ultimele apăruseră în 1923/24 – Icoane maramureșene, realizată de G.M. Zamfirescu și în 1936/40 – Afirmarea, inițiativă a profesorilor Constantin Gh. Popescu și Octavian Ruleanu), cum merită monografiile, dicționarii al personalităților culturale, instituții de învățământ superior și o conectare la valorile culturii naționale. Cu aceste deziderate, „provinciale” dacă vreți – care mi s-au fixat în conștiință în anii de studenție de la Cluj – proiectul meu cultural „Poesis” a prins contur. Am avut șansa ca acest proiect (revistă – Festival literar Poesis – cafenea literară – editură – săli de expoziție) să se intersecteze cu viziunea culturală a unui trust de presă. Informația zilei (director general – poetul Dumitru Păcuraru, director adj. – prozatorul Ilie Sălceanu) care a devenit editorul revistei. Conjugat cu efortul instituțiilor de cultură sătmărene, proiectul „Poesis” este un focar de cultură, de bună cultură, zic, în spațiul nordic.

Despre locul ei între celelalte reviste transilvane, las altora cuvântul. Întotdeauna vor găsi pietre de lapidare cei de pe margine. Privită ca o ciudățenie („o revistă de poezie?”) Poesis are, totuși, ciudățeniile ei: invită toate revistele transilvane, (și nu numai) la ea acasă, la zilele culturale sătmărene, acordă premii anuale (din sponsorizări primite cu greutate) pentru revistele literare care promovează poezia, invită (pe cheltauia revistei) scriitorii la Cafeneaua Poesis să-și prezinte cărțile la Satu Mare; publică poeți, critici, traducători din spațiul transilvan. Dar nu ne facem iluzii: în România sunt acceptate doar revistele de grup, de presuime. O revistă singuratică este o ciudățenie. Însă sunt un încâpățânat: Poesis este o relație personală cu poezia contemporană. Nici mai mult, nici mai puțin.

Despre „cărțile impuse”

– De ce Geografie, de ce Geografia literară a României?

– Unde să fugim de-acasa, se întea ba poetul. Pe vremea lui Marin Sorescu nu prea aveam cum fugi, acum fugim de ne scapăra călcăiele. Fugim repede și fără să știm unde. Scriu Geografia literară... pentru ca fugarii să știe că pot să se întoarcă și au unde să se întoarcă. Ca-n povestea pe care o știi, un băiețel a lăsat boabe sau cenușă ca să găsească drumul înapoi. Pe lângă cărțile foarte deștepte pe care le scriem, le proiectăm singuri sau împreună cu prietenii noștri, poftim și o carte care nu-i prea greu de înțeles și nici inaccesibilă cititorului obișnuit, băiețelului furat de drum sau de Baba Cloanța. Dacă are cu el punga cu cenușă din care să lase, măcar din când în când, urme, ar putea să se întoarcă. Precum în poezia lui Vasko Popa: uite un toiaș cu care desenez drumul. De altfel, fiecare istorie a literaturii conține, mai bine sau mai prost desenată, o Geografie a literaturii.

– E cu literatură moldoveană, ardeleană, maramureșeană...?

– Sigur, sunt șase volume – dacă vrei, cu deschiderile spre sud, est, vest, nord, ale culturii române. N-ai idee ce vecini buni avem și ce extraordinar funcționează relațiile noastre cu turcii, grecii, rușii, polonezii, cehii, slovaci, maghiarii, sârbii, bulgarii. Ne-am anatemitizat vecinii fiindcă

românii, nație tânără, se teme de rapt și de adulter. Sau: se temea. Sau: era nație pațită. Acum, când intrăm într-o Europă în care toți vorbim englește, nu-i vorba de rapt. De-ai ne-am închis între hotare zdravene și am huiduit tot ce era legat de vecini. Când am făcut, cu Babeți și Mihăieș (și cu junii Lazurcă, Branea, Kohn) A treia Europă, cu intenția de a vedea mai bine cum funcționează relațiile din Mitteleuropa noastră (adica relațiile cu austriecii, polonezii, cehii, ungurii, slovaci și ș.c.l.) au început bănuiele: voiam federalizare, secesiune și altele. Ideea că soarele românilor numai la București răsare e paralizantă pentru cărturarul, dar și pentru omul politic român. Un centralism primitiv îi domină gesturile, chiar într-un timp în care vrea Europa, vrea America, vrea NATO.

– Păi cum, NATO și litere bănățene?

– Dacă îți spun ca bănățenii au luptat cu Napoleon și Napoleon i-a ținut minte, parcă n-ar fi chiar atât de greu să pricepi de ce e nevoie de o Geografie literară. Dar despre grănicerii bănățeni, despre care nepotul din Caransebeș al generalului Moise Groza publică în fiecare an trei broșuri și două cărți cu ordine, regulamente, forme de instrucție, plus albume cu zeci de generali, colonei (și alți ofițeri superiori) bănățeni care au slujit în armata imperială? Știi ce frumoase pagini au scris clasicii noștri despre Băile Herculane,

■ **Cornel Ungureanu**

Coordonator la revista „A treia Europă”, Timișoara



Marius Gheneșcu

Arhanghelul Mihail

pagini care ar slui de minune instruirii soldaților NATO dacă le-ar veni cheful să se așeze nu-n pustietatea de la Kogălniceanu, ci la Herculane? Te anunț că în volumul consacrat Banatului e vorba de generali și colonei ai armatei imperiale care au scris în nemțește și românește poezii, aforisme, memorii. Dacă despre Aurel C. Popovici, bărbatul cu Statele Unite ale Austriei Mari se vorbește tot mai mult, despre generalii-poeti ai



Marius Ghenea

Inocența



imperului numai eu și domnul Groza avem știre. După ce intrăm în NATO, vor afla și alții.

– *Primul volum din Geografie a apărut deja...*

– N-a apărut, va apare la Editura Paralela 45, se intitulează O Geografie literară a României. Volumul I, Muntenia. Ceea ce a apărut anul trecut la editura Universității de Vest era un suport de curs, cu studii oarecum "geografice" despre Eminescu, Caragiale, Creangă ș.a. Cele șase volume au o structură aparte: fiecare volum va dezvolta idei din precedentul. Al doilea, la care lucrez acum, se sprijină (și) pe "deschiderile spre sud" realizate de Cantemir, Eminescu, Iorga, Hasdeu, dar și pe acel fabulos triumfi al Bermudelor- Pârvan-Sadoveanu-Vasile Lovinescu. O zonă abisală care înghite tot ce vrei, de la literatură la politică și de la istorie la ezoterie. Și al treilea volum va sublima alte deschideri spre sud realizate de un șir de autori fundamentali, de la Slavici la Blaga. Volumul al șaselea va fi o biografie comentată a cărților de geografie literară.

– *Geografia continuă "Mitteleuropa Per ferilor"?*

– Se dezvoltă paralel cu ea. În mod normal, și dacă o să descopăr editorul convenabil, ar trebui să tipăresc partea complementară a "Mitteleuropei...", "Europa centrală - geometria unei iluzii". Mari părți din ea de altfel am publicat atât în Orizont cât și (prin 1992-1993) în Luceafărul. Restul e în calculator, în așteptare.

– *În așteptare... de ce?*

– Păi, ca să reiau o vorbă a dumatilă, am explicat mai înainte. Editorul nu te plătește decât... simbolic, pentru cunoștințe, prieteni, colegi cumperi tu cărți. Iară cărțile costă. Azi stăteam de vorbă cu dl. Livius Ciocârlie despre onorariile pe care le-a primit de la Polirom: era fericit că pe ultima carte primise două milioane! Ei, și exclama radios dl. Ciocârlie, pe o prefăcă mi-au plătit cinci sute de mii! Când lui Livius Ciocârlie îi dai două milioane pe o carte, deci cincizeci de Euro, mai bine să ne lăsăm. Vorba lui Bogza: nu se plătie. Mai bine așteptăm vremi mai bune când o să fie nevoie de cărțile noastre.

Deocamdată cred că e nevoie de Geografia literară, așa că tipăresc Geografia..., dar altele... când găsesc edituri dispuse măcar să facă reclama cuvințioasă. Tema o voi dezvolta cu altă ocazie.

– *Să vă dăm șansa să vă faceți reclamă la numita Geografie. Ce-i cu primul volum?*

– Să vă dau șansă să povestiți în premieră publicului Dvs. despre el. În primul volum e vorba despre niște spații ale sudului românesc pe care le descopăr un pic altfel decât contemporanii. Mă închin în fața lui Ghica, bey de Samos și a lui Nicolae Filimon, genial protector al eroilor "timpului nostru". Sigur că, părăsind vremurile filogrecești, trebuia să o trimită pe Kera Duduca în sud. Să o pedepsească cu o cruzime nedeamnă de un critic muzical. Nu mai vorbesc despre Isarlăkul lui Pann, Ion Barbu, Ion Vinea, Leonid Dimov și Șerban Foartă sau de Arhipelagul Caragiale, cu evident, toți Caragialii dar și cu Urmuz, Paul Georgescu, vreo trei optzeciști și cât alții, mari navigatori prin Balcanii deziluzionării noastre.

Sunt câteva refugii ale scriitorilor – unul ar fi cel oltenesc, al lui Pandrea și al lui Sorescu, al Bărăganului, în care se ascund sau se refugiază eroii lui Panait Istrati, Vintilă Horia, Ștefan Bănuțescu, Vasile Băncilă.

– *Să înțeleg că veți ține în sertar cărți care vor apare doar dacă se ivesc cferanții pe măsura lor?*

– Da-da-da-da-da. Păi, vorba dumatilă, așa-i. Am în sertar partea a doua a jurnalului Despre regi, saltimbaci și maimuțe, în care mă ocup de scriitori: e vorba acolo despre (ca să-l citez pe istoricul I.D. Suciuc) cea mai mare escrocherie a secolului XX. Pe care nimeni nu s-a străduit să o povestească. De dragul poveștii - așa, ca să mă aflu în treabă - n-o s-o povestesc nici eu, deși sunt legat de personajele care au fost în centrul ei fiindcă... au fost scriitori.

– *Câteva nume?*

– Ași. Pot să spun că dacă au reușit cea mai mare... pot intra în Cartea Recordurilor. Iar dacă pot intra în Cartea Recordurilor, se poate spune că sunt mari. Mari de tot.

– *Bănățenii?*

– Nooooooor-mal

– *Contemporanii?*

– Ulici, Dumnezeu să-l ierte, era as la jocurile astea. Să nu-i tulburăm somnul. A fost un bărbat brav.

– *Să ne întoarcem la jurnalele dvs. Unii spun că divulgăți prea multe, alții că inventați.*

– Normal că divulg, normal că inventez. Un cititor normal – un ins care nu a învățat românește la treizeci de ani și citește frază după frază ar observa că în jurnalele mele bolnavii bat din aripioare, zboară deasupra spitalului, că Timișoara organizează campionat mondial de sumo, că se întemeiază societatea graselor care cere, reclamă, pretinde drepturi, că morții se întorc și țin conciliabile cu vii. Cel care citește cu atenție va putea decupa adevărata istorie din parabolele pe care le strecoar în pagină. Jurnalele mele sunt pentru oameni deștepți. Pentru cei care au exercițiul lecturii.

Propun o nouă formulă de jurnal, în care ironia, autoironia, umorul au un spațiu ceva mai larg decât în jurnalele sau antijurnalele pe care le ști.

– *Puteți să spuneți măcar cu cine semănați? Cu ce autor de jurnal (sau ani jurnal) vă înțelegeți?*

– Cu nici unul, patentul meu rămâne al meu. Fragmente despre teatru, A muri în Tibet, Despre regi, saltimbaci și maimuțe sunt niște cărți care au inițiativele și spectacolul lor. Nu seamănă.

– *A scris cineva despre ele?*

– Sigur, Iulia Popovici, prietenul meu Titu Popescu la o revistă din Danemarca, un fost emigrant director de teatru la un ziar din Baia-Mare, Anemarie Sorescu la Orizont. Dar, repet, ar trebui așteptat volumul următor. Dar repet, mă interesează mai puțin cine și cum scrie despre cărțile mele. Trăim într-un timp al "cărților singure".

– *Ați tipărit corespondența lui Ovidiu Cotruș. Și mi se pare, interviurile lui.*

– O parte din corespondența lui Ovidiu Cotruș și a Deliei Cotruș. Fiindcă dacă vorbim despre Ovidiu Cotruș și ceilalți, ar trebui să scriem: Delia și Ovidiu Cotruș. Greu de imaginat Cercul Literar de la Sibiu fără a te opri asupra Doamnelor, întru-totul deosebite. Nu cred că vreun grup literar (Sburătorul sau Cenaclu) a avut parte de această participare benefică. Erau, fiecare personalități puternice, subliniat complementare.

Delia Cotruș a continuat să primească scrisori și cărți de la ilustrii prieteni ai lui Ovidiu, să le scrie, să adauge ideile de trecere nuanțe. Ce-am tipărit sub titlul de „Correspondența lui I.D. Sîrbu cu Ovidiu și Delia Cotruș” sunt scrisorile lui I.D. Sîrbu către Delia; cât trăia Ovidiu n-au corespondat, deși au fost apropiați. Deși au fost prieteni. În ciuda vastei corespondențe cu atâția străini, Ovidiu Cotruș e un „rău epistolier”, e comod și scrie rar. Extraordinar epistolier este soția lui, Delia, și e uimitor să observi cum corespondența celorlalți e ispitită de ea. Cu aceste scrisori, care reconstituie, mereu și mereu, imaginile lui Cotruș și ale lui Doinaș.

Cred că ar mai trebui să editez încă o serie din ceea ce se cheamă „correspondența lui I.D. Sîrbu” – n-am tipărit, de pilda, scrisorile către Suzana Fântănarul sau către Doina Popa: prima, o plasticiană uluitoare, odinioară la Craiova, cea de a doua, secretar literar al Naționalului timișorean în anii optzeci. Seducătorul I.D. Sîrbu și-ar completa, și astfel, imaginea. Aș mai edita, împreună cu Eugen Beltechi, un volum despre Paul Miron.

– *A treia Europă?*

– Sunt lucruri care își au timpul lor, sunt acțiuni pe care pot și alții să le împlinescă. Cu volumul Europa Centrală – geometria unei iluzii, pe care îl am în sertar, cu antologia Europa centrală – Rasă și clasă am spus ceea ce am avut de spus și cred că am spus destule. De lucrul echipei pot să se îngrijească, în continuare, Adriana Babeți, Smaranda Vultur, Valeriu Leu. Trebuie să știi să te desparti timpul potrivit de iubirile de odinioară. La șazeici de ani, e timpul echipierilor. Și de revistă, și poate de filiala scriitorilor. Rămân cu Universitatea, cu doctoranzii – cu cărțile pe care mai trebuie să le închei. După cum vezi, rămân destule.

– *Copii? Discipolii?*

– Despre ultimii, nu poate fi vorba. Despre copiii mei, fiecare cu adekvarea și inadecvarea la lumea de azi. Mă bucur de succesele lor, chiar dacă acestea se întâmplă sau se vor întâmpla la o distanță un pic prea mare de mine și de ideile mele.

Interviu realizat de
ȘTEFANIA POPESCU

„Receptarea critică a fenomenului cultural prin spirite intransigente și inabordabile”

- Care este povestea revistei ARCA?

- În februarie 1990 – cum eram împins în față de revoluționari drept șeful culturii la județ – a sosit, mi-am zis, ceasul unei reviste de cultură profesioniste (cu corp redacțional calificat, plătit și stabil, cu un program centrat pe valori – ziceam eu, exclusiv – literare, cu o difuzare națională, cu o deschidere problematică și prin colaborări așijderea) la Arad. Privind înapoi, văd acum și cât de naiv și “aprins” eram. Nu sesizam deloc atunci că nu e, pentru marele public, un ceas al revistelor de cultură. Dimpotrivă, acestea au fost cu cruzime sacrificate (după ce cinci decenii erau singurele locuri în care se mai scria și se mai citea românește, se mai lansau, uneori, nume și opere literare, numai Dumnezeu știe cum) în favoarea puzderiei incredibile de ziare politice, senzaționale, paranormale, pornografice etc. etc. (acestea aveau isteria de a spune, de a arăta, dintr-o dată, tot ceea ce fusese pus sub obloc atâtea decenii). Stăteau alături de mine Romulus Bucur, Gheorghe Schwartz, Dorel Sibii, Gheorghe Mocuța, Onisim Colta și alții – cam toți aceia de acum, cu, regretabile, două-trei excepții. Revista s-a impus greu într-o piață a presei culturale supraofertate. Dar s-a impus, totuși.

- De ce o revistă a Uniunii Scriitorilor la Arad?

- La Arad există o filială a Uniunii Scriitorilor din România. Una dintre cele 9-10 câte ființează (socotesc aici și pe cea din Chișinău). E firesc să fie sub egida profesionistă a Uniunii Scriitorilor. Această emblemă o și apără împotriva a două

pericole care nu au dispărut nici astăzi: diletanții locali agresivi și harnici și, apoi, nu întotdeauna, bunăvoința, înțelegerea, corecta apreciere a editorului nostru: Consiliul Județean Arad, respectiv Comisia de Cultură. Aceasta trebuie tot timpul convinsă, fermecată, curtată. Până acum ne-a ținut figura, fără să facem, în schimb, concesii.

- Care socotești că este specficul revistei în raport cu “colegele” ei?

- Arca a ajuns la o formulă publicistică, cred, proprie. Este un “magazin cultural”, în sensul superior al cuvântului, în tradiția bună a revistelor noastre interbelice dar și al unora din regimul comunist (*Vatra, Familia, Viața Românească, România literară* etc.).

Miezul ei este receptarea critică a fenomenului cultural (literar, editorial), prin spirite, așa zice, intransigente și inabordabile altfel decât prin ofertă culturală autentică: Romulus Bucur, Gheorghe Mocuța, Ovidiu Pecican, Viorel Gheorghiuță, Gheorghe Lazea-Postelnicu, Petru M. Haș. Apoi literatura însăși: poezie, proză, eseu (literar, filosofic, religios), traduceri semnificative din autori străini importanți actuali (sau traducerea în limbi de circulație a unor nume bune românești – ultimul exemplu: Gellu Naum în italiană). Arca – și asta o singularizează în peisajul revuistic actual – publică în fiecare ediție (numere triple, format A5, peste 230 de pagini) câte un album de artă din pictori, scenografi, sculptori, graficieni, fotografi de artă contemporană. Penultimul număr – 1, 2, 3/ 2003 – a fost dedicat clujeanului Teodor Botiș.



Emil Dobriban

Compoziție

■ Vasile Dan

Redactor-șef al revistei „Arca”, Arad



Marius Ghenea

Portretul Fecioarei

- Există un program la care obligă condiția de revistă de cultură transilvăneană?

- Revistele de cultură ardelenesti – nu că le laud eu – au ștaif, au față. Dar și substanță. Nu sunt toate, sub acest ultim aspect, egale, dar unele dau clasă celor de peste munți *Vatra, Apostrof, Familia, Interval, Steaua, Tribuna* (mai nou) și ultima pe listă, cu voia dumneavoastră, *Arca*. Sunt reviste, poate, mai conservatoare, mai puțin dispuse la experiment, dar întotdeauna cu miză. Poate mai greoaie publicistic, mai puțin ironice, mai puțin dispuse spre polemică conținând, uneori, mai puțină informație culturală. Dar, în orice caz, sînt, indiscutabil, cel puțin cele menționate, inevitabile pentru un cititor exigent.

- Care sunt dificultățile cele mai mari întâmpinate de un constructor de revistă?

- Dificultățile sunt atât de numeroase, atât de stresante, de săcătore încât nici nu știu cu ce să încep. Întîi: finanțarea revistei (la noi de către Consiliul Județean Arad, care, uneori, are suspiciunea că aruncă banii pe apa Mureșului cu o astfel de revistă). Apoi e problema pieței, mereu incertă, mereu de descoperit. O rețea de difuzare a revistelor de cultură a fost clamată de toată lumea. Apoi noul context cultural în care revista literară supraviețuiește: cu sentimentul de instituție vetustă, trăind doar în virtutea inerției. Asta în pofida noii ei performanțe tehnice, grafice, tipografice etc. etc. Revista este un avanpost al cărții. Un laborator de încercare al acesteia. Soarta ei este legată de carte. Este cartea o instituție în criză? Este doar lectura ei? Poate nici, nici. Ci e vorba doar de o redimensionare a interesului pentru ea (revistă/ carte). În sensul restrîngerii. Dar și al calificării intelectuale superioare reciproce: revistă (carte) și cititor.

Interviu realizat de
OVIDIU PECICAN

„Provincia a fost un eveniment al anilor din urmă”

■ Ovidiu Pecican

Revista „Provincia”, Cluj

Într-o istorie scurtă, de nici trei ani de zile (din primăvara lui 2000 până în finalul lui 2002), lunarul clujean *Provincia*, editat de Fundația pentru o Societate Deschisă, dar inițiat de geopoliticianul Gusztáv Molnár și de criticul literar Al. Cistelean a izbutit mai multe performanțe. Prima dintre ele a fost chiar formula apariției: conținutul era tipărit în două ediții paralele, integral identice – română și maghiară – și având două grupuri țintă lingvistic-cultural și etnic diferite. A doua a fost componența redacției, care nu includea doar intelectuali umaniști români și maghiari, dornici să lucreze împreună, ci și oameni care trăiau în locuri diferite. Astfel, dacă Gusztáv Molnár făcea naveta între Budapesta, Oradea și Cluj, iar Al. Cistelean adăuga mișcării lui profesionale între Târgu Mureș și Brașov încă un tronson, cel clujean, Agoston Hugo, de pildă, rămânea un bucureștean, iar Traian Ștef un orădean, Daniel Vighi regăsindu-se integral în spațiul Banatului, la Timișoara. Exemplele s-ar putea înmulți, dar nu insist. Cele două trăsături menționate aici au conferit un specific marcat vieții redacționale a revistei, care cuprindea, astfel, un nucleu de redactori permanent prezenți, o redacție difuză, unită permanent de existența unei liste de corespondență electronică, și un grup de colaboratori foarte apropiați, ce includea scriitori, jurnaliști, analiști socio-umani ori experți în informatică, dar nu în ultimul rând excelenți traducători (o mențiune specială pe doamna Florica Perian, decana lor de vârstă și admirabilă cunosătoare a celor două limbi redacționale).

De la un moment dat încolo, nu mult după inaugurarea revistei, s-a întâmplat să devin secretarul de redacție al versiunii românești a revistei, în timp ce Hadházy Zsuzsa a îndeplinit aceeași funcție pentru ediția maghiară. Știu astfel cu precizie că unul dintre obiectivele asumate – și atinse – de *Provincia* a fost instituirea unui spațiu comun pentru toate limbile și culturile Transilvaniei. Și, într-adevăr, printre colaboratorii s-au regăsit și istorici germani, precum Harald Roth și Paul Philippi, și autori evrei, și sârbi.

În scurt timp, la *Provincia* dezbaterile – gândite, probabil, inițial în maniera celor care făceau odinioară gloria revistelor *22* sau *Dilema* – au avansat rapid pe un făgaș original, antrenând poziționări pasionate în jurul unor subiecte precum: identitatea regională a Transilvaniei, raportul dintre centru și provincie, relațiile majoritate – minoritate (etnic, dar și confesional), solidaritatea etnică și cea transetnică, eventualitatea organizării unui partid regional și transetnic, raporturile dintre național și ceea ce îl precede sau îi urmează, ameliorarea organizării statului român (reforma structurilor statale), adică, integrarea europeană a României etc. Pentru nici 30 de numere efective de revistă, recolta este substanțială. Dacă voi adăuga și faptul că toate aceste subiecte se regăseau puțin sau deloc în revuistica *main stream* a momentului se va înțelege mai bine de ce *Provincia* a reprezentat un eveniment al acestor ani din urmă și, poate, chiar un semnal pe care democrația de la noi înțelegea să îl dea tocmai la un nou început de mileniu și de secol.

Fără a deveni un succes de public – datorită proastei distribuiri în teritoriu, eternă poveste, dar și pentru că dezbaterile ei atingeau adeseori o cotă intelectuală destul de înaltă și de specializată, ca să nu mai vorbesc de suspiciunile stărnite de o asemenea aliere româno-maghiară de ambele părți –, *Provincia* s-a impus atenției aproape îndată. Reviste prestigioase precum *Observator cultural* îi comentau conținutul, ziarul *Cotidianul* a mers chiar până la a prelua selectiv materiale din fiecare număr o perioadă de timp.

Grație vehiculului care a fost revista, redactorii și colaboratorii lor cei mai apropiați au evoluat către agregarea unui grup văzut ca un adevărat *think tank* independent, ivind pe față de alte grupuri similare (notorii rămân reacțiile *Societății Academice Române* exprimate cu iritare de Alina Mungiu-Pippidi și cele, nu mai puțin vehemente, ale scriitorului Eugen Uricariu, președintele *Uniunii Scriitorilor din România*).



Emil Dobriban

Compoziție

Considerând că nu este destul să gândești soluții în borcan, ci se cuvine să le deschizi și către restul semenilor, membrii grupului *Provincia* a lansat, la 8 decembrie 2001, o invitație la dezbateri democratice pe tema reformei instituționale la nivelul statului nostru, redactând un memorandum cu privire la organizarea României ca stat regional. Preluat imediat de agențiile de presă și intrat instantaneu în atenția marilor cotidiene naționale, textul a iscat un val de reacții, mai ales din partea politicianilor care își simțeau amenințat monopolul. Totuși, târș-grăpiș, dezbaterile publice a avut loc, iar ecourile ei nu s-au stins nici acum.

Pe moment, revista așteaptă fonduri pentru a-și reîncepe apariția. Între timp, portofoliul integral al articolelor publicate în paginile ei se regăsește la Liga Pro Europa din Târgu Mureș, în fruntea căreia se găsesc doi dintre membrii colegiului redacțional al *Provinciei*, Smaranda Enache și Szokoly Elek, care au editat deja primele două volume ale antologiei *Provincia* (anii 2000 și 2001).

Practic, revista *Provincia* este, prin inițiativele amintite, un periodic de un specific și, dacă mi se îngăduie, de o anvergură care o particularizează nu numai în peisajul revuistic al Transilvaniei. Pentru întreaga Românie publică rămâne memorabilă prin tentativa de a extinde, în sensul unei implicări superioare a societății civile și în acela al evoluției cetății înspre o democrație participativă, exercițiul civic din vremurile noastre. ■

O nouă revistă literară la Bistrița

■ Olimpiu Nușlelean

Director la revista „Mișcarea literară”, Bistrița

De o vreme, în perioada postrevoluționară, se vorbește pe un ton melancolic-decepționant că nu se (prea) citește, că scriitorii n-au cum să-și (mai) publice cărțile, că nu sunt bani pentru cultură, pentru cărți, pentru reviste... Adevărul pare să fie la mijloc. Cărți apar, apar reviste (literare), se fac traduceri extraordinare, debutează scriitorii foarte buni, se produce o mai accentuată sincronizare a literaturii române cu literaturile lumii. Există și bani, atâta vreme cât mulți se risipesc în proiectele tururilor financiare, pe înălțarea de pagode sau pe pantofii amantelor... Desigur, veleitarii sufocă adesea piața cărții, mai ales „piața locală”, și strică gustul cititorului. Dar, dincolo de astea, apariția

de cărți și de reviste este reflexul sau expresia manifestării omului ca ființă culturală, o ființă care se leagă de trecut și înaintează spre viitor respirând și cu ajutorul unui plămân cultural. Geografia prezentului își întregeste relieful și cu ajutorul componentelor culturale. Revistele literare dau consistență acestei geografii, răspund vital așteptărilor scriitorului și cititorului deopotrivă. Ele asigură un orizont de manifestare mai larg ideilor (nu doar literare) care construiesc și vitalizează un anume prezent. Ele configurează și dau consistență specificului unui anume timp cultural, dar și istoric.

Revista *Mișcarea literară* de la Bistrița a apărut anul trecut (2002) din inițiativa unui număr foarte

restrâns de scriitori care trăiesc aici (Ioan Pinteau, Ion Moise, Virgil Rațiu și subsemnatul) și care au considerat necesar să pună bazele unui publicații literare. Numărul restrâns de realizatori era gândit astfel pentru a face echipa redacțională mai dinamică, mai ferită de a cădea în controverse nefertile sau în situații ireconciliabile, mai omogenă și mai coerentă. Grupul nostru a beneficiat de sprijinul dlui Alexandru Cățăuan, care a pus la dispoziția revistei un spațiu pentru redacție la Casa de Cultură a Sindicatelor și s-a declarat dispus să facă managementul financiar, dar și de amabilitatea d-nei Cornelia Tuță, director al S. C. Aletheia, dispusă să realizeze tiparul fără ca banii pentru acesta să fie puși... jos de la început. Ne-au fost alături, și financiar și prietenește, Consiliul Județean Bistrița-Năsăud, Primăria municipiului Bistrița, Direcția pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural, Biblioteca Județeană ș.a. Ne-a bucurat să-i aflăm alături de noi pe o serie de scriitori din Bistrița sau din țară, unii deveniți repede colaboratori ai revistei, dar și pe oameni de diverse profesii și chiar orientări (politice), care au apreciat și încurajat debutul proiectului nostru publicistic.

Revista, credem, răspunde necesității de a reflecta și, mai ales, de a exprima mișcarea literară din județ, dar și din țară, de a acoperi un gol publicistic, de a stimula, cât e posibil, profesionalismul în abordarea vieții literare, câtă e, de acum și de aici. O vreme, după Revoluția, la Bistrița a apărut o revistă literară, *Minerva*, care s-a făcut remarcată de-a lungul câtorva ani. Încetarea apariției ei a lăsat și aceasta un gol publicistic în plus. La Bistrița există o grupare de scriitori care merită atenție și apariția unei reviste a acestora era necesară și justificată. Există o grupare remarcabilă de artiști plastici, care dau consistență vieții culturale de aici. Pictorii, însă, au mai multe căi de ieșire spre/in lume din Bistrița. Existența unei reviste facilitează și alte forme de manifestare scriitoricești decât „simpla” semnare a unor cărți. Dar o asemenea revistă nu intenționează să răspundă doar „doleanțelor” scriitorilor, ci și ale celorlalte categorii de creatori, de agenți culturali, în măsura în care aceștia găsesc forme adecvate, specifice de manifestare publicistică. Ea, însă, este deschisă, după cum ne exprimăm încă din primul editorial, tuturor scriitorilor, indiferent de generație, tuturor experiențelor literare, câte pot fi adunate, firește, între copertele unei publicații cu pagini și apariții limitate, fiind însă atentă să-i exprime pe scriitorii care trăiesc aici. Desigur, profilul ei încă nu e format, iar atât cât e, îl socotim încă mult perfectibil. Trebuie să întărim sectorul critic și sper să reușim cu oameni de aici, pentru că „județul” are resurse și în acest domeniu. Alături de poeți precum Gavril Moldovan, Ioan Pinte, Sorin Gâjjan, Ion Urcan, Emil Dreptate, Victor Știr, David Dorian, Mircea Măluț, Adriana Rodica Barna, Nicolae Bosbiciu, Alexandru Cristian Miloș, Ioan Cioba, Florica Dura, Ion Radu Zăgrean, Vasile Cihorean, Melania Cuc sau Dorina Manu, de prozatori precum Cornel Cotuțiu, Ion Moise, Aurel Podaru, Virgil Rațiu, Alexandru Uiuu, Camelia Toma, Ileana Urcan, Mihai Litinschi, există pene critice sau eseistice sigure



Marius Ghenescu

Femininitate

precum Andrei Moldovan, Daniela Fulga, Sorina Costea, Icu Crăciun sau istorici ai literaturii bistrițene precum Sever Ursa, George Vasile Rațiu, apoi câțiva traducători, enumerați, toți cei de mai sus, într-o listă foarte restrânsă, incompletă. Trăvaliului lor literar i se poate da o mai mare consistență în paginile unei reviste „de specialitate”, într-o geografie unde tradiția literară așteaptă și ea încă multe pagini de valorificare, de revalorizare. Colaborarea și sprijinul prietenesc de care beneficiem din partea d-lui Niculae Gheran, mai mult

decât un specialist în opera lui Rebreanu, ne sunt și ele de mare folos.

După ce proiectul a fost pus pe picioare, după ce *Mișcarea literară* s-a văzut tipărită, cu bani adunați cu greu, desigur, a fost pentru noi reconfortant și, sperăm, de bun augur, ca o instituție precum Consiliul Județean Bistrița-Năsăud (prin președintele consiliului, d-l Gheorghe Marinescu, prin comisia de cultură al cărui președinte este d-l Vasile Greluș) să-și asume rolul de editor. În același timp, faptul că Uniunea Scriitorilor a acceptat să punem revista sub egida ei ne onorează, dar, mai ales, ne obligă la cât mai mult. În această perioadă, pe care o socotim oarecum și semiexperimentală, tirajul de câteva sute de exemplare (sub o mie) nu ne permite să aspirăm la un public (prea) numeros, însă încercăm să mergem spre un cititor „interesat”, scriitori și lectori obișnuiți, oameni de cultură din județ și din țară, elevi și profesori, studenți, intelectuali de diverse profesii. În această situație, difuzarea o facem, deocamdată, prin distribuire directă, cvasinominală și prin corespondență individuală, fără să apelăm la o formă oficializată, abonament, Rodipet atc. Desigur, ca în cazul oricărui proiect care începe să meargă în România de totdeauna, și la o asemenea apariție publicistică unii încep să se uite ca la capra vecinului... Dar rolul unei reviste (chiar ... literare) este și să schimbe (în bine) mentalitățile.

Reviste de cultură din Transilvania

Poezia

■ Romulus Ioan Joca

Ploua în luna septembrie în Eleusina.
Un canton părăsit, un rodii stingher...
Rodia, feminina,
Zâmbește, pleznită de soare –
2480 de sămburi sângerează pe buze
Dinții spați ai Iranului.
Hoplitul îngândurat, puțin crispat,
Își dezleagă sandaia,
Își șterge sudoarea și sângele;
Sărâsul sever, melancolic,
Ce mult seamănă cu cel de după
Îmbrățișarea ta, Orestia:
Aceeși victorie obosită –
Parc-ar spune: „s-a făcut și asta”
Eschil la Salamina.

Dacă vrei să ai liniște cu alții, taci.
Dacă vrei pace, pleacă.
Vei cunge așa
Ca înainte de a te naște
Sau ca după moarte;
Fără o vorbă, fără o luptă
Ești nimeni.

Floare de cactus,
Bucurie a desertului,
Prăfeți îți sunt spinii,
Dintre ei te ivești purpurie.
Har al nisipului,
Șiroaie de lacrimi vibrează-n lumină,
Amar și-e nectarul
Mel fer al speranței.

Bora, nebuna, pe ape, desculță
Își jâșie tăpile
În ciulinii de sare ai valurilor;
Dinspre Elbrus, un vaiet
Din oga spartă de vânt cad cioburi,
Psalmi se sting în mare.

La Bojor,
Vocea ta cu intonații contabile,
Te fonon neînțeles dinspre avionul aproape anunțat în aer
În luna cea mai neagră a anului, noiembrie.
Amintirea unei zile de 13
Pe un vapor care ia apă
(Din fericire doar în sinea mea)
În drum spre Pontul, pe drept numit, Euxin.

Îmi șterg ochii în primii nori ai răsăritului.
Luna peste umărul meu stâng trece în mare.
Aplaud,
Trezesc de finii.

Privesc îngândurat
Groapa în ceață dar placată cu aur,
Agavele falice, de import, de pe pante,
Atavism priapic de la greci la cei noi.
Zidul ciclopic al lui Cimon,
Cu bi frunze, ochi de piscă,
Vaet îndurerat.
Peste toate templul zeiței fecioare
Despuiat de frize,
Atena melancolică.

15 ianuarie 2001

Nu-mi cere să-ți explic nedumeririle,
Nu-mi certa neliniștile,
O dată cu mine
Toate sunt ale tale.

Reîntoarcerea

■ *Mircea Petean*

Reîntoarcerea la locurile copilăriei ascultă, desigur, de chemarea trecutului, în apele cărui insul își caută chipul. Imaginea este întotdeauna tulburătoare sau fugoasă, iată de ce revizitarea lor este o reîntâlnire cu tine și cu ceilalți, împreună cu care ai viețuit o vreme, împărțind și pâinea și vinul, în absența lor, o zăbăvă în împărăția umbrelor. A umbrelor și a urmelor căci în decorul cât se poate de viu descoperi mereu semne ale trecerii, timpul și intemperiiile nu revin să se ștergă întru totul. Invocarea și evocarea celor absenți – aceasta este o pricină! În ce chip reușesc cuvintele să aducă la lumina zilei această lume scufundată, această Atlantidă pierdută în memoria plantelor subacvatice, aceasta este altă pricină! Jocurile identității cu ea însăși, mai întâi, și cu alteritatea, oferă un spectacol demn de toată atenția dar contemplarea golului în care toate se resorb este o constantă de adâncime. A nu se pierde din vedere nici prezența noilor semne care atestă o anume evoluție, schimbarea, devenirea!

Toate acestea și câte altele mi-au trecut prin cap iarna aceasta când, răspunzând unei mai vechi invitații, m-am reîntors în comuna natală. Nu am făcut-o singur căci, prilejul fiind inaugurarea noului sediu al Bibliotecii comunale, prietenii noștri de la Biblioteca Județeană, care au girat această sărbătoare organizată de forurile locale, au ținut, pe bună dreptate, să îi invite, înainte de toate, pe cei patru scriitori născuți sau care își au obârșia acolo, după mamă, după tată... Este vorba despre Marta Petreu, născută în Jucu de Jos, despre Mariana Bcjan, a cărei mamă provine din neamul Mureșenilor, din Jucu de Mijloc, de Ion Mureșan, care pe linie maternă este de os petreanesc și de mine, care, de felul meu sunt jucan nobil, născut vasăzică în Jucu de Mijloc. Din păcate, dintre cei patru, n-am răspuns la apel decât doi, eu și Ion Mureșan. În schimb, mi s-a alăturat un al treilea – Marcel Mureșeanu, străin de loc dar prietenul amândurora.



Emil Dobriban

Nud

Noul sediu al Bibliotecii a fost amenajat în vechiul sediu al poștei. Sunt trei sălițe unde cărțile, numerotate atent (dorit în jur de zece mii, deocamdată), odihnesc frumos aranjate pe rafturi curate. Pe pereți atârnă mostre de costume populare și blide țărănești; mirosul de var este exaltant de-a dreptul. Ei bine, incinta a fost sfințită de preoții din Jucu de Sus și din Jucu de Jos, n-am înțeles de ce a lipsit cel din Jucu de Mijloc, poate n-o fi fost invitat... După sfeștanie primarul a ținut un discurs care s-a dorit și care a fost realmente scurt. Ideea era că toți cei circa patru mii de locuitori ai comunei se mândresc cu cei patru scriitori care își au *soșința* (ah, ce bine rimează cu jintă!) în Jucu, devenit Nobil grație generozității unuia dintre ei, care a dorit cu tot dinadinsul să-i adune numele pe-o carte.

Apoi ne-am îndreptat cu toții spre locașul școlii unde ne așteptau copiii împreună cu directorul (profesor de istorie precum dl. Ciuruș, retor înrârit, care conducea școala în vremea mea) și câțiva dascăli. Se adunaseră cu toții în sala de gimnastică, acolo unde, pe vremuri, în urmă cu vreo patruzeci de ani, ne rostogoleam înainte și înapoi, săream capra, făceam roata țiganului și câte altele, sub ochiul atent al domnului Alexei, același care a amenajat un teren de handbal și a reamenajat terenul de fotbal, soțul profesoarei de muzică, cea care ne introdusese în teoria muzicii, ne punea să solfegiem și să transcriem pe note fragmente auzite la picup sau cântate de ea însăși dar, mai ales, ne aducea discuri cu muzica unor uriași ca Vivaldi, Grieg, Mozart ori Beethoven, cerându-ne să ne concentrăm și să notăm impresiile, ceea ce, pe unul ca mine, mă obliga să cobor în adâncurile ființei unde revăcăm nămolul urcând degrabă în cerul reveriei, ceva mai senin; era o implicare totală, dacă nu chiar dramatică, o trăire paroxistică, aproape, încât nu e de mirare că mi se păreau cuvintele sărace și puține însăș perseveram și de aceea cred că, alături de "scrierile" trecute pe curat într-un caiet studentesc, compuse în clipe de mare taină și în singurătate, acelea au fost primele mele texte literare, cel puțin în intenție dacă nu ca valoare. Pierdute, din păcate ori din fericire!?

Școala funcționa în incinta unui vechi castel. Noi, cei din Jucu Nobil, aveam de străbătut vreo trei km. până la școală. Dar nu ne plâgeam din pricina asta, ba chiar cred că, de-ar fi să fiu drept, ar trebui să vorbesc despre avantajele depărtării; astfel, noi, cei din Jucu Nobil, mergeam la Școala din Juc cu ambiția unui celebru personaj balzacian de-a cuceri Parisul; astfel, noi, cei din Jucu Nobil, mergeam la Școala din Juc cu mândria unor sorbonarzi. De aceea n-am putut pricepe niciodată rațiunea pentru care unii părinți își trimiteau copiii printr străini, la școli înalte din Gherla, din Dej sau din Cluj... Drumul urca spre școală prin dreptul morii; ne sculam dimineața devreme, ca să plecăm înainte de 7, așa încât mereu soseam primii, cu trușoarele împovărate de haine, rechizite și cărți dar cu mîntea ușoară; înaintam pe vale sau chiar pe Someș, care îngheța bocnă iarna, iar noi alunecam pe mățe, un soi de patine primitive făcute din picioare de sobe scoase din uz, și ne întorceam prin Jucu de Sus, coborând Dealul lui Boroș. Soseam acasă pe la patru după-amiaza, rupt de foame dar fără să simt oboseala căci mă apucam imediat de teme, ca să

isprăvesc repede cu ele și să am timp de citit. Prin urmare, realizăm zilnic această buclă într-un spațiu care devenise teritoriul nostru, al puilor de jucani nobili. Existau câteva repere foarte importante pe acest traseu. Și ele nu erau mai multe de trei. Era biblioteca comună care, pe vremea aceea, își avea sediul în clădirea Primăriei, una și aceeași, probabil, cu cea în care bunicul dinspre tata își efectuase mandatele – ca primar liberal – între cele două războaie și chiar în timpul celui de-al doilea. În anii de gimnaziu devorasem toate cărțile, romane staliniste și de spionaj, sovietice, inclusiv. Într-o iarnă am citit Monte Cristo în paralel cu unchiul Ion, care locuia peste drum. Până să fi terminat el un volum, eu am epuizat tot fondul Dumas al bibliotecii, așa încât omul s-a lăsat păgubaș preferând să asculte povestea lui... din gura mea. Celălalt reper important era casa mătușii Ana, o soră de-a tatei măritată în Jucu de Sus. A suferit enorm la viață ei – de altfel, s-a și prăpădit repede – și niciodată n-am știut dacă îi plăcea cum povestesc eu despre una, despre alta, despre oameni și cărți sau mă puneam să-i povestesc doar ca să mai uite de necazuri. Iar la o azvârlită de casa mătușii, pe buza unei râpi năpădită de arbuști și de o vegetație abundentă, sălbatică, se afla casa ei, casa iubitei mele din vremea aceea, de dragul căreia făceam toate năzbâțiile – contrariindu-mi dascălii, care mă știau de elev eminent – numai ca să fiu dat afară de la ore și eu, în trecere prin clasa dumneai, să defilez cu ochii ținți înspre banca unde ea ședea fără a bănui cătuși de puțin furtuna din pieptul meu. Înceteam pașii când mă apropiam, apoi întorceam capul și mă uita Dumnezeu astfel – răsucit și pieziș – sperând că doar, doar am s-o zăresc apărând în târnaț. Rareori se întâmpla minunea dar și atunci mă inunda așa o emoție încât e de mirare că nu mi s-a întâmplat o nenorocire. De mărturisit n-am mărturisit nimănui nimic, nici măcar în fața Marii Adunări Naționale, abia mult mai târziu, scriind eu *Jucu Nobil I*, am compus un poem în care ea e personaj principal iar anii de școală sunt decorul acestei idile imposibile.

Să fi fost din pricina ei, să fi fost din pricina lecturilor, să fi fost din pricina dascălilor – unul mai vrednic decât altul, mai începe vorbă – să fi fost din pricina faptului că mă simțeam liber și stăpân peste un teritoriu care sporea mereu, împrumutând aparențele unui mic imperiu, să fi fost din toate aceste pricini, nu știu, dar cert e un lucru și anume că nicidecum înainte și nicidecum după aceea n-am mai învățat cu atâta ușurință. Niciodată înainte și niciodată după aceea n-am avut dreptul să vorbesc despre ușurința învățării cu atâta îndreptățire. Iar faptul acesta a șters pentru mine granițele dintre joc și muncă. Mă implicam în joc cu toată seriozitatea, cu pasiune, osârdie și perseverență și, invers, corvezile la care mă angajam sau în care eram implicat de alții le îndeplineam răsând și cântând.

Epilog

Peste ani, numărându-mă eu printre membrii unei delegații de editori români aflați într-un schimb de experiență pe ruta Paris – Montpellier – Barcelona, și astând noi, la un moment dat, în centrul de distribuție al Editurii Gallimard, s-a întâmplat să trecem prin dreptul unei incinte asemănătoare cu o seră. "Qu'est-ce qui se passe ici?" a întrebat careva. "Ici on arrose les livres", a sunat răspunsul ghidusei noastre. "Et les livres fleurissent!", a adăugat visător Nicanor...

Natură și element mitic la Miguel Angel Asturias

■ Liana Muthu

Este bine cunoscut faptul că societatea latino-americană se află sub semnul transformării, căutând să se definească pe ea însăși. Este o lume în care miturile și vechiul folclor al amerindienilor sunt încă vii în memoria colectivă. Inspirându-se din bogatul patrimoniu spiritual al noului continent – descoperit și colonizat de europeni –, mulți scriitori caută să dea o nouă dimensiune literaturii, dezvăluind fapte, întâmplări ce par inexplicabile în lumea în care trăim.

În proza scrisă în a doua jumătate a secolului XX, există destule exemple în care imaginarul este considerat o față ascunsă a realității inconjurătoare. De fapt, ochiul este cel ce percepe o altă față a acestei realități. Se caută misterul ce se află ascuns în obiectele, fenomenele care ne înconjoară, realizându-se trecerea de la aparență la esență, scoțându-se la suprafață neobișnuitul din lucruri.

Acest tip de realitate recreată este ilustrat de adevărați maestri ai cuvintelor, ei reușind să construiască prin limbaj un alt univers în scrierile lor. În *Romanul latino-american* scriitorul guatemalez Miguel Angel Asturias afirmă că "fiecare cuvânt dobândește o valoare atât de mare, încât nu depinde de celelalte cuvinte, ci de forța expresivă pe care o închide în el." Un exemplu elocvent este chiar romanul aceluiași scriitor, *Oameni de porumb* – tradus în limba română de Liliana Pleșa Iacob. Aici, obișnuitul din mediul ambiant se transformă prin puterea limbajului. Cuvintele dobândesc alte semnificații față de cele pe care le cunoaștem. Sunt sugerate imagini prin asociații inedite de cuvinte: licurici – despre care știm că sunt insecte nocturne ce emit lumină fosforescentă – devin "lumânări în întuneric"; ninsorile abundente cad pe pământ din "ceruri de frișcă"; în incendiul izbucnit în craterul "El Tembladero", flăcările iau forma unor "mâini însângerate pictate pe pereții aerului".

În universul imaginat de M. A. Asturias, natura nu este incremenită. Dimpotrivă, ea "ființează", se mișcă asemenea unei ființe umane: în "pădurile *alumecau* de parcă ar fi fost ele însele niște fugare", valoarea conținutului semantic al verbului *a alumeca* se schimbă. În acest context, *a alumeca* nu denotă acțiunea de deplasare a unui corp solid, ci se referă la vântul puternic ce mișcă și clătină crengile copacilor. De asemenea, natura însăși trăiește prin viețuitoarele care populează munții împăduriți, prin trilarile păsărilor cu "pene strălucitoare, albastre, albe, roșii, verzi, galbene".

Omul latino-american se află pe un continent imens, înconjurat de un peisaj fascinant, dar în același timp amenințător. Nu de puține ori, cel ce străbate aceste locuri simte prezența unei atmosfere stranie, a nefirescului, a ceva ce depășește limita normalului. Imagini precum "cheagul de sânge de pe luna roșie", "veverițe ce nu păreau să roadă, ci să rădă" sau frunzele care iau forma unor "pumnale însângerate" nu pot aduce decât îngrijorare și o teamă lăuntrică. Ele sunt semnele unui pericol iminent; sunt semnele ce prevestesc incendiul din "El Tembladero", unde colonelul Chalo Godoy și oamenii săi, principalii vinovați de moartea lui Gaspar Ilom, își găsesc sfârșitul.

Natura reprezintă lumea cu tot ceea ce ne înconjoară: forme de relief, ape, regnurile vegetale,

animal și mineral; însăși ființa umană este parte integrantă a naturii în mijlocul căreia s-a născut. Trăind în mijlocul acestei naturi, ființei umane îi sunt asociate elemente aparținând regnului animal. Astfel, oamenii de încredere ai războinicului indian Gaspar Ilom sunt "iepurii galbeni"; ei luptă alături de conducătorul lor împotriva celor ce defrișează pădurile pentru a cultiva porumb, cu scopul de a-l comercializa. În mitologia unor vechi popoare, iepurele este chiar gardianul altor animale sălbatice. În *Oameni de porumb*, "iepurii galbeni" devin păzitorii comunității indiene din ținutul Ilomului și sunt omniprezenți, gata să-i înfrunte pe cei ce vor să le calce teritoriile și să le distrugă pădurile: "Iepuri galbeni în cer, iepuri galbeni în munți, iepuri galbeni în apă vor porni război împreună cu Gaspar". Semnificativ este și episodul în care Goyo Yic și Maria Tecun se întorc în satul Pisigulito pentru a construi o casă mai mare pentru fiii și nepoții lor și pentru a lucra pământul. Aici, ființei umane îi este atribuită o altă conotație: ea este asociată furnicii. Așa cum furnica este simbolul hărniciei și omul, la rândul lui, trudește din greu pentru a-și asigura existența de zi cu zi: "Bătrâni, copii, bărbați și femei se prefăceau în furnici după cules, pentru a căra porumbul: furnici, furnici, furnici..."

Departate de civilizația marelui oraș, indienii trăiesc aparent în afara prezentului. "Locul matricial" (Paul Georgescu) al comunității indiene din ținutul Ilomului este satul Pisigulito "protejat" de munții împăduriți. Este un spațiu în care oamenii cred în existența unui timp mitic. În plin secol XX, America Latină păstrează în memorie mituri, întâmplări prinordiale relate de indigeni din generație în generație. Astfel, din mitologia civilizației maya – localizată odată în America Centrală – s-a perpetuat credința conform căreia omul s-a născut din porumb, alimentul sacru al indienilor.

Întâmplări petrecute într-un timp îndepărtat sunt reactualizate. Imaginea lui Gaspar Ilom descinde parcă dintr-un timp mitic, atemporal. Oamenii relatează povești despre puterile supranaturale pe care războinicul le avea: prin forța gândului, el reușea să smulgă un copac din rădăcini, cu ajutorul căruia să-i alunge pe străinii ce veneau să defrișeze munții împăduriți. În *Anta narativă a lui Miguel Angel Asturias*, Paul Georgescu afirmă că în timpul și spațiul creat "metamorfoza mitică e mai concretă decât transfigurarea onirică. În domeniul creării personajelor, acest lucru se referă la faptul că legăturile personajelor mitice cu natura sunt mult mai precise și mai adânci... toate personajele mitice trăiesc într-o comunicare consubstanțială cu puterile firii". Gaspar Ilom se identifică cu natura în mijlocul căreia își duce existența. El pare a fi zămislit chiar din elementele acestei naturi: "scoarță de *mamey* este pielea lui Gaspar și aur, sângele lui și dinții lui, piatră ponce când râde și cremene când mușcă sau scrâșnește". Odată cu metamorfozarea lui Gaspar Ilom în ființă mitică și spațiul în care acesta se mișcă se schimbă: se antropomorfează. În momentul trecerii lui pe potecile munților, spinii cactusilor "plâng", iar papagalii "gem" în văgăuni. Natura însăși e însuflețită, e înzestrată cu însușiri și sentimente umane.



Marius Ghencescu

Portret II

Tot de credință în mit aparține și *nahuahismul*. Așa cum religia creștină susține că fiecare om are un înger păzitor, indianul crede că are un animal care îl protejează; iar ființa umană se poate prefăce în animalul său protector, care este *alter ego*-ul său, pentru ca apoi să redevină om. Locuitorii satului Pisigulito bănuiesc că poștașul Nicho Aquino duce atât de repede corespondența în capitală fiindcă se metamorfozează în coyot. Deoarece poate redeveni om, Nicho Aquino "exemplifică reversibilitatea și deci secreta comunicare dintre mit și realitate." (Paul Georgescu)

Chiar dacă coloniștii spanioli au adus religia creștină în ținuturi îndepărtate, indigenii nu au putut uita de străvechile credințe. Biserica – prin vocea presbiterului Valentin Urdanez – este deja prezentă în locuri izolate, însă populația autohtonă încă trăiește în mit; ea reduce în prezentul actual un timp ancestral, iar imensitatea naturii ajută la păstrarea acestuia.

Ceea ce caracterizează romanul *Oameni de porumb* este că relevă o lume plină de contraste, aflată în continuă căutare, întrebându-se de propria-i existență. Departate de marele oraș, comunitatea satului Pisigulito – formată în mare parte din indieni – nu constituie un spațiu închis, în care elementele noii civilizații să nu pătrundă. Indienii nu sunt organizați după vechi structuri tribale, ci comunitatea lor este orânduită după modelul tipic al unei localități europene, model adus și impus de conchistadorii spanioli. Reprezentanții puterii centrale în teritoriu sunt prezenți și în locuri izolate: în mica localitate există primărie și organe polițienesti ce asigură ordinea publică.

Meditație asupra existenței umane localizată în geografia latino-americană, *Oameni de porumb* este relevabil în aceeași măsură mitului și observației sociale a unui scriitor de care se leagă un veritabil univers românesc. Satul ce ocupă un loc nuclear în destinul comunității recreată prin limbajul epic circumscrie cele trei situații paradigmatiche: rezistența indigenilor ce trăiesc încă într-un timp și spațiu mitic, statutul tradițiilor cu reflexe în schimbarea mentalității tradiționale și intruziunea adeseori dramatică a civilizației orașului. Prin toate aceste elemente, romanul lui M. A. Asturias, al cărui titlu trimite la mitul nașterii omului din porumb, fixează într-o dimensiune epoeică imaginea acestui continent aflat la confruntarea lui *illo tempore* cu prezentul demitizant, pe fundalul unei naturi suverane.

Coriolan Petranu

cercetător al artei transilvane

■ Nicolae Sabău

Tradiția învățământului universitar european de istoria artei își revendică începuturile în contextul reformativ școlar promovat în epoca iluministă. Leagănul acestei discipline îl aflăm într-una dintre celebrele universități ale timpului, la Göttingen, un "Prolegomena" la istoria artei datorat lui Diez și Sanmartino. Johann Domenico Fiorillo (1748-1821) inaugura la 1785 primele cursuri și seminarii în acest domeniu. În paralel cu organizarea unor muzee și a unor galerii publice, se cerea prezența în cadrul acestor instituții culturale a unor specialiști în istoria artei. Ca urmare a acestei stringente necesități, rând pe rând, și în cadrul altor universități vor fi create catedre și seminarii ale acestei materii de învățământ: la Berlin (1829), la Königsberg (1831), la Viena (1847), la Berlin și Leipzig (1873), la Paris (1889) și la Roma (1901). În regatul român dinaintea de Unirea din anul 1918, atât la Universitatea din București, cât și la Universitatea din Iași, Al. Odobescu, în cursul anului 1874/75 și Teohari Antonescu vor consacra câteva capitole mai mici (Arta creștină, Renașterea) din cursul lor general de arheologie și istoria artei. Oficial, cursul de istoria artei a fost consacrat în anul 1911 la Universitatea din București și în 1912 la Universitatea din Iași.

De necesitatea ființării unei catedre și a unui Seminar de Istoria artei în cadrul noului așezământ de învățământ superior din Cluj a fost convinsă și Comisia universitară condusă de Sextil Pușcariu. După un Prolegomena de bun augur propus prin conferințele lui V. Pârvan (Sculptura greacă și Sculptura italiană a Renașterii), la 2 septembrie 1919 avea să fie numit conferențiar la Istoria artei Coriolan Petranu, primul spicelist transilvănean de origine română a acestei discipline încoronat cu un doctorat susținut la Viena pe lângă Alma Mater Rodolphina, cu profesorii Josef Strzygowski, Max Dvorak și Alphons Dopsch.



Ușa bisericii din Brădet

Născut în 23 ianuarie 1893 în comuna Șiria (Arad) ca fiu al lui Ioan Petranu, profesor de teologie la Preparandia ortodoxă română din Arad, Coriolan și-a făcut liceul în orașul de pe Mureș, după care în anul 1911 începe studiile de jurisprudență și de istoria artei la Universitatea din Budapesta de unde se va transfera pentru anii 1912/1913 la Universitatea Friedrich-Wilhelm din Berlin, unde învață cu reputatul profesor Adolf Goldschmied (1863-1944), o eminentă personalitate ce făcea parte din generația lui Emil Mále, Wilhelm Voge, Bernard Berenson, Roger Fry, Aby Warburg și Heinrich Wölfflin, generație care a dat impulsuri hotărâtoare exegezei de artă din secolul XX.

Între 1913 și 1916, Coriolan Petranu frecvențează cursurile de specialitate ale profesorilor Jozef Strzygowski (1862-1941) și Max Dvorak (1874-1921). Strzygowski, o personalitate debor-dantă, poate chiar "recalcitrantă" după opinia adversarilor săi (discipolii din școala lui Julius von Schlosser) a obținut recunoașterea științifică și chiar o reconsiderare echitabilă din partea con-testatarilor, care i-au apreciat efortul extraordinar în extinderea conținutului disciplinei prin înglobarea culturii Asiei Mici (Siria, Mesopotamia, Armenia, Persia) și punerea în valoare a influenței acesteia asupra artei vechi creștine (interesanta sinteză Orient oder Rome, 1901), iar ceva mai târziu a artei din nordul Europei. Cel de-al doilea dascăl, M. Dvorak, este socotit unul dintre ascendenții spirituali ai expresionismului, care prin lucrările sale, *Kunstgeschichte als Geistesgeschichte* și *Idealismus und Naturalismus in der gotischen Malerei und Plastik*, a conferit o expresie durabilă revoluției vieții spirituale de la începutul secolului nostru.

După depășirea cu succes a examenelor finale, așa-numitele "riguroase" (8-9 martie 1917), C. Petranu a susținut cu succes teza de doctorat *Inhaltsproblem und Kunstgeschichte*, obținând verdictul pozitiv și titlul de doctor în filosofie (12 martie 1920). Lucrarea în varianta finală își va găsi locul într-o apreciată serie editată de Institutul de istoria artei al Universității din Viena, în numărul din anul 1921.

Traseul științific al tânărului istoric de artă se continuă cu activitatea desfășurată între anii 1917-1918 în cadrul Muzeului de Arte Frumoase din Budapesta, iar apoi, începând cu anul 1919, cu aceea de conferențiar și apoi de titular (1928) al catedrei de Istoria artei a Universității din Cluj până la stingerea sa prematură din viață, la Arad, în 17 iulie 1945.

Fără a avea o biografie spectaculoasă sau tumultoasă ca aceea a maestrului său Strzygowski, C. Petranu a făcut dovada unor temeinice calități de deschizător de drumuri, de inițiator și promotor al istoriei artei, în principal al arhitecturii vernaculare a românilor transilvăneni. Fără a fi exclusivist, C. Petranu a fost singurul istoric de artă din perioada interbelică care în preocupările sale a inclus și studiul manifestărilor culturale-artistice ale sașilor și ale ungurilor din Transilvania.

Activitatea lui C. Petranu pe parcursul a două decenii și jumătate s-a concretizat în trei direcții principale, esențiale în contextul istoric spiritual al făuririi instituțiilor de cultură după Unirea din 1918: prima ar fi aceea a învățământului universitar și a întemeierii Seminarului clujean de istoria artei, cea de a doua este exprimată de recu-



perarea tezaurului transilvan ajuns la Budapesta și de organizare a Muzeelor din Transilvania; a treia este aceea a cercetării artei transilvănene în general, a arhitecturii bisericilor de lemn în special și a introducerii acesteia în circuitul valorilor europene și nu în ultimul rând al renașterii în cadre științifice adecvate, o adevărată restituție, a artei românilor transilvăneni necunoscută sau eronat interpretată, și a combaterii ipotezelor irelevante asupra arhitecturii vernaculare de lemn susținute de către unii istorici de artă străini, precum Moller Istvan, Divald Kornel, Gerevich Tibor, Szonyi O., Hermann Phleps, Fritz Holztrager și Domanovszky Otto. Lucrările care au răspuns acestui deziderat (*Die Kunstgeschichtliche Stellung der rumanischen Denkmäler Siebenbürgens*, Brașov, 1926; *Neue Forschungen auf dem Gebiete der Holzbaukunst Siebenbürgens*, Stockholm 1933; *Der Anteil der drei Nationen Siebenbürgens an der Ausgestaltung seines Kunstcharakters*, Warschau 1933; *Noi cercetări și aprecieri asupra arhitecturii din lemn din Ardeal*, *Neue Untersuchungen und Ullertingen der Holzbaukunst Siebenbürgens*, Bukarest, 1936, ș.a.

Activitatea lui C. Petranu la catedră debutează prin seria conferințelor despre Critica artistică și istoria operelor de artă și Introducere în istoria artelor, cea din urmă un manual al acestei discipline care s-a păstrat doar în manuscris. Față de sobrietatea puțin glacială a profesorului și limbajului uneori destul de vetust folosit la orele de seminar, adevărata personalitate a istoricului de artă se dezvăluia în scris. S-a spus despre C. Petranu că a fost un profesor lipsit de discipoli. Afirmatia este doar parțial valabilă. O anumită nepăsare și informația incompletă nu ne permit să facem destulă lumină asupra acestui capitol. Virgil Nistor, unul dintre studenții lui C. Petranu, prezent la cursuri în perioada 1943-1945, remarca cu nostalgie: "cursurile..., în sala cufundată în întuneric aveau ceva din feroarea oficerii unui ritual. Calm și total detașat de orice contact exterior, cu sobrietate, dar și cu acea transparență a spiritului necesară oricărei comunicări, magistrul izbutea întotdeauna să ne transpună în acele zone rarefiate ale artei secolului, mereu inedite generațiilor de studenți".

În privința metodei aplicate în activitatea științifică de la cursuri și seminarii, aceasta era

oarecum "eclectică", reprezentând o adaptare creatoare și o îmbinare a metodologiei strzygowskiene cu aceea a lui Hans Tietze (1880-1954), autorul mai multor tratate referitoare la problemele de metodică și de istorie a disciplinei (*Die Methode der Kunstgeschichte*, Leipzig, 1913).

O prezență majoritară la cursuri a studenților de la istorie a impus desfășurarea unor activități de adunare a izvoarelor indirecte referitoare la monumente, cu o selecție critică făcută funcție de metoda Tietze, în schimb lucrările de concepție, adică cu conținutul de esență și de evoluție artistică se realizau potrivit principiilor lui Strzygowski. Dealtminteri acest mod de abordare a materiei fusese dezbătut cu numai câțiva ani înaintea morții sale în broșura intitulată *Necesități, îndrumări, idealuri și realizări în istoriografia artei românești din Transilvania*, de fapt un scurt bilanț a două decenii de activitate a Catedrei și a Seminarului de istoria artei a Universității clujene, dar și în expozeul *L'Insegnamento della Storia dell'Arte presso l'Università di Cluj (Romania)*, apărut în 1944.

Pentru buna desfășurare a învățământului universitar și de cercetare, C. Petranu și conducerea de atunci a universității au depus eforturi considerabile pentru crearea unui Cabinet de istoria artei și echiparea lui cu toate mijloacele necesare scopului urmărit. Cabinetul a fost înființat în anul 1920, când profesorul Petranu a donat universității biblioteca personală constând din 1.000 de volume. În continuare s-au făcut alte donații și achiziții, astfel că în anul 1944 zestrea Cabinetului însuma 3.833 de cărți, 11.689 diapozitive și 6.180 fotografii.

Experiența și cunoștințele de muzeografie ale lui C. Petranu au fost puse în slujba reorganizării și funcționării pe baza unor principii moderne a muzeelor din Transilvania. Argumentând reticența lui față de concepțiile învechite, de simplă colecționare de dragul colecționării a obiectelor de artă din inițiativa diferiților amatori și spre satisfacția personală a acestora, profesorul clujean, în spiritul eticii culturale a veacului al XIX-lea, acreditează și promovează noua concepție democratică despre funcția educativă a muzeelor, "pentru redarea disproporțiilor culturale ale diverselor straturi sociale, pentru dezvoltarea gustului estetic și completarea cunoștințelor". Lucrările *Muzeele din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Trecutul, prezentul și administrarea lor*, București, 1922; *Museum Activities in Transylvania 1919-1929* și *Recent Art Events in Transylvania 1929-1930*, concretizează acest travaliu dovedindu-ne nu numai un profund devotament patriotic ci și capacitatea sa organizatorică și creatoare pentru conservarea tezaurului național. În conexiune directă cu punerea în valoare a acestui patrimoniu trebuie remarcată activitatea sa ca membru al comisiei înființată de Consiliul Dirigent pentru inventarierea, verificarea și recuperarea obiectelor depozitate în timpul primului război mondial la Muzeul Național Ungar. Materialul documentar păstrat în Arhiva Seminarului de istoria artei din Cluj certifică această uriașă și responsabilă trudă depusă de C. Petranu pe parcursul a trei ani și, apoi, readucerea tezaurului și reintegrarea lui în muzeele de stat și în colecțiile particulare din țară. Acțiunile acestei perioade sunt reflectate în lucrarea *Revendicările artistice ale Transilvaniei*, Arad (1925), axată pe ideea că obiectele de artă create de-a lungul secolelor constituie zestrea spirituală a popoarelor fără de care patria lor se pierde în uitare și neființă.

Inițiator și îndrumător în variate domenii ale conservării - activitatea sa în cadrul Comisiei Monumentelor Istorice. Secțiunea pentru

Transilvania -, valorificării și popularizării artei transilvănene, C. Petranu a avut vocația unui deschizător de drum și în domeniul cercetării științifice a arhitecturii vernaculare românești din Transilvania. Cele două lucrări de bază, *Bisericile de lemn din județul Arad* (1927) și *Monumentele istorice ale județului Bihor. I. The Wooden Churches in the County of Bihor* (1931) sunt primele din bibliografia românească a problemei bazate pe o cercetare de teren și observații concrete ale specialistului. Lucrările reprezintă și o Introducere la atât de *necesarul Repertoriu al monumentelor artistice din Transilvania* sau a unei Topografii patrimoniale moderne.

Atașamentul lui C. Petranu față de arhitectura vernaculară din lemn a reprezentat o fericită și conștientă opțiune. Dincolo de lecția profesorului Strzygowski, care a fundamentat studiul arhitecturii de lemn din estul și din nordul Europei din cele mai vechi timpuri (secolul V d. Ch.), combatând teoriile despre o așa-zisă "Kleinearchitektur", C. Petranu a demonstrat în chip convingător originea, valoarea și caracterul național ale arhitecturii vernaculare a românilor din Transilvania, cât și influența pe care au exercitat-o în arta popoarelor învecinate. Adept al unei metodologii moderne, bun cunoscător al teoriilor contemporane angajate uneori politic (Kunstgeographie), Coriolan Petranu a militat fără întrerupere și cu obstinatie la cercetarea forțelor autohtone (Beharrung) și a valorilor proprii din artele plastice ale poporului din care făcea parte, aceasta într-un context cultural european în care fiecare din școlile naționale de istoria artei ale statelor mai mici se aflau în căutarea rădăcinilor, a izvoarelor etnogenetice.

Cercetările științifice și monografice - aproape inexistente, iar cele publicate cu lipsuri și erori

fundamentale - introduse de profesorul clujean au stimulat pe foștii săi studenți și pe alți cercetători în domeniu (V. Vătășianu, I. Mușlea, I. D. Ștefănescu, B. Slătineanu etc.).

Atât în țară, cât și în străinătate, cu prilejul conferințelor sau la congresele de specialitate (Varșovia, 1933; Stockholm, 1933; Sofia, 1934; Berna, 1936; Paris, 1937), C. Petranu a susținut și a argumentat ideea că arta românească include atât creația cultă, cât și cea țărănească. De altminteri, studiile de sinteză în limbile germană, franceză, engleză și italiană au demonstrat viabilitatea concluziilor sale prin interesul viu al unor savanți din toată lumea față de teoriile sale, unii dintre ei asumându-și chiar aceste puncte de vedere. Hermann Weidhaas scria în anul 1940: "Situația politică a românilor ardeleni până în 1848 nu a fost favorabilă dezvoltării artei propriuzise. Toată arta românească rămâne din această cauză mai mult ori mai puțin sătească, chiar dacă apare la orașe, în schimb arta populară se ridică la o superioritate remarcabilă [...]. Deosebită atenție merită expunerea convingătoare a stilului abstract, ca o însușire fundamentală a artei populare românești și derivarea, începută de Iorga, din substratul traco-illir al românilor".

Henri Focillon, profesor de istoria artei la Sorbona, îl felicită într-o scrisoare din 2.XI.1934 pentru modul fericit în care a pus în lumină trăsăturile originale ale arhitecturii din lemn a românilor ardeleni. Jean Alazard, profesor la Universitatea din Alger, îi scria în două rânduri (1935, 1938) opiniile sale: "Je crois que vous avez etabli vraiment d'une facon definitive et absolue la personnalite des oeuvres d'art roumain en Transylvanie (...). Vous avez tres bien demonstre



Hițmaș (Bihor)



Sulighete-Ilia (Hunedoara)



que les Roumains de Transylvanie ont joué le rôle d'intermediaires entre les artistes byzantins et les artistes d'Occident: cela prouve bien l'originalité de leur art, faite d'un charme tres personnel". Charles Lalo, profesor la Sorbonna, Raymond Bayer, Paul Clemen, profesor universitar la Bonn, Charles van den Borren, profesor la Universitatea din Liege, Sigurd Erixon de la Nordisk Museet din Stockholm, Karl Crinhart, profesor la Technische Hochschule din Viena sunt doar câțiva dintre specialiștii care exprimă aprecieri pozitive față de creația lui C. Petranu. Alte prestigioase personalități din perioada interbelică (J. Strzygowski, Kenneth Conant, Karl Ginhart, Paul Henry, William Anderson etc.) includ în circuitul general de idei cercetările sale originale și valoroase pentru cultura românească dar și pentru cultura europeană. De altfel, C. Petranu a fost un european prin excelență, atât în gândire, cultură și comportament, cât și în opțiunile social-politice.

Lucrarea de maturitate a lui C. Petranu a fost *L'Art Roumain de Transylvanie*, în "La Transylvanie" (1938), o amplă sinteză ce învederează existența și perenitatea raporturilor culturale între toți românii de-a lungul timpurilor, precum și relie-

faea continuității spiritului de artă populară pe un plan superior în arta cultă. Arta populară este dezbătută în întregul ei variat de manifestare: arhitectură, pictură religioasă, mobilier liturgic sau laic, ceramică, port, broderii, țesături, feronerie, iar din suma concluziilor profesorul clujean precizează o serie de trăsături ce o particularizează făcând-o inconfundabilă, aceasta și fiindcă influențele exterioare au fost topite într-o viziune unitară, profund originală și specifică poporului român. Această trăsătură a artei românești a fost profund înțeleasă și de profesorul Richard Csaki de la Universitatea din Tubingen, care într-un articol intitulat "Quellendes Leben in der rumanischen Volkskunst" nota: "Aus dieser Kunst, aus der Fülle, dem Reichtum und der Schönheit aller der ausgestellten, Gegenstände spricht das rumanisches Volk selbst in lebendigster Weise zu uns. Seine künstlerische Begabung, sein herrlicher unverbildeter Formensinn, seine immer in den Massen eines fast unfaltbar vollendeten und vornehmen Geschmacks sich bewegende Farbenfreunde, sein tief verwurzelter Volksglaube, seine innige Heimatverbundenheit - all das spricht zu uns in Stickerein und Volkstrachten, in den Teppichen und Keramikern, den Ikonen und Holzkreuzen, den wunderbaren Holzarbeiten, den Spindeln, Spinnrocken, Holzgefäßen und den vielen Ziergegenständen, die so oft das Sonnenrad als Symbol aufweisen. Eine uiber tausendjährige, eingeständige und bodenständig mit dem rumanischen Volksraum verflochtene Kultur steigt vor uns auf. Es ist die Kultur eines eigenbewussten, in seltener Weise in sich geschlossenen Volkes".

C. Petranu a dezbătut în studiile sale și raportul autelor plastice românești, în principal arta bisericească din perioada medievală și pre-modernă cu artele și cultura bizantină și postbizantină, scoțând în relief influențele benefice ale acesteia în procesul de conservare a unei tradiții și a unui spirit de o profundă religiozitate. Știința are doar de câștigat atunci când patronază discipuli obiective. Acestea pot îndrepta punctele de vedere unilaterale și pot deschide noi orizonturi. Dimpotrivă, discuțiile (recenziile) subiective alimentate de pasiuni sau de o naționalism exagerat îi sunt dăunătoare și pot duce în eroare pe cititorul de bună credință. Aceste considerații au stat întotdeauna și la baza intervențiilor sau a recenziilor cercetătorului C. Petranu. Putea fi bănuit de subiectivism; nu, deoarece ideile și intervențiile

sale nu au fost rodul unor compromisuri morale care ar fi avut drept scop obținerea unor anumite avantaje. C. Petranu a fost un consecvent în opțiunile sale la fel cu alți cărturari din perioada interbelică credincioși unor principii despre care aveau convingerea că sprijină însuși adevărul. Dacă în prelegerile lui demonstra întotdeauna o atitudine stăpănită, în scrisul său - mai ales în recenzii - avea un temperament combativ, polemic am spune; se lupta fiind convins de dreptatea lui și a ideilor sale. Polemica sa era bazată pe argumente științifice și morale care în bună parte și astăzi își păstrează valabilitatea.

În privința metodologiei cercetării, remarcăm - lucrările sale o dovedesc - atașamentul față de principiile școlii strzygowskiene de istoria artei pentru care rolul hotărâtor în activitatea istoricului de artă este dat realmente de cercetarea esenței și a evoluției artistice, de cel al personalității artistului, a analizelor precise formale și iconografice și mai puțin acela al cercetării arhivistice a izvoarelor ce poate fi realizat mult mai bine de către istorici și filologi.

Pe scurt, metoda de cercetare a lui C. Petranu își găsește expresia în observația unui reputat istoric de artă german, Otto Pacht - de asemenea, discipol al școlii de istoria artei - care în culegera sa de studii, *Melodisches zur kunsthistorisches Praxis* (1986) sublinia importanța observației, a investigației vizuale în practica istoricului de artă: "... meiner uberzeugung nach gilt für die Geschichte der Kunst: Am Anfang was das Auge, nicht das Wort".

O istorie a istoriei artei românești, dar și istoriografia europeană vor trebui să-i consacre lui C. Petranu un capitol aparte în care să fie precizat rolul său de inițiator al studiului arhitecturii de lemn din Transilvania, de promotor a unei metodologii științifice moderne bazată pe observații concrete pe teren și pe lucrări de specialitate de ultimă oră ale cercetătorilor români și străini dar și acela de programator al artei românești și de integrare a acesteia în circuitul valorilor cultural-științifice europene și universale. Afirmăția noastră întărește remarcă Dr. M. Block, făcută cu aproape șapte decenii în urmă: "Petranu hat seinem Tolk einen grossen Dienst erufasen und rins Mitteleuropiern neue Erkenntnisse vermitelt".



Brădet (Bihor)



Roșcani (Hunedoara)



Vălișoara-Brad (Hunedoara)

Educația copiilor rromi

între valorile școlii și ale comunității

■ Maria-Carmen Boariu

S-au scris multe despre rromii din Europa Centrală și de Est și despre dificultățile pe care le întâmpină ei în timpul tranziției. S-au scris multe în ce privește violența, abuzurile, nerespectarea drepturilor omului, despre discriminarea publică. Totuși, problema educației rromilor este un domeniu care acum începe să se deschidă. Tot mai multe organizații, programe și întruniri oficiale sunt dedicate acestei teme. Numeroase finanțări se îndreaptă spre sectorul educației copiilor rromi. Asigurarea dreptului acestora la educație devine un subiect tot mai generos. Totuși, diferența dintre teorie și practică e de multe ori descurajantă...

În primul rând, în Europa Centrală și de Est nu există date certe în ceea ce privește numărul rromilor. Statisticile sunt de foarte multe ori influențate de interesele celor care finanțează obținerea lor sau de către cei care le folosesc. Datele oficiale publicate de agențiile guvernamentale diferă de estimările agențiilor oficiale, de ale cercetărilor din universități și de cele ale organizațiilor non-guvernamentale.

Estimări independente (Druker, 1997) arată că populația rromă reprezintă între 8 și 10% din populația Bulgariei, a Macedoniei, a României și a Slovaciei, între 5 și 6% din populația Ungariei și a Iugoslaviei și între 2-3% din populația Cehiei.

Rata mare a natalității populațiilor rrome, comparată cu rata natalității la populațiile

majoritare, pune problema educației ca una dintre cele mai importante. Deși există multe programe pentru școlarizarea copiilor rromi, foarte puțini sunt cei interesați de școală.

De cele mai multe ori când este abordată problema educației, se discută sărăcia ca principală cauză a eșecului școlar. Urmând această opinie, numai rezolvarea problemelor economice ale rromilor ar rezolva și problema școlarizării acestora. Condițiile de viață ale majorității rromilor sunt de cele mai multe ori mai grele decât ale populațiilor majoritare. Cu toate acestea, este sărăcia singura 'vinovată' pentru lipsa de educație școlară a rromilor? Cum se explică faptul că nici familiile rrome foarte bogate nu își încurajează copiii să urmeze mai mult de opt clase? Excepțiile sunt rare și de multe ori ele se asociază cu dezicerea de identitatea rromă.

Chiar dacă sună ciudat, educația (în modul instituțional în care este ea concepută pentru majoritatea populației), nu este o valoare importantă pentru rromi. Ei valorizează înțelepciunea, dar dobândită și împărtășită într-un mod tradițional. Cultura rromă este exclusiv una orală. Are la bază povestiri, legende și experiențe de viață nescrise, transferate de la un membru al comunității la altul. Școala e departe de a fi o prioritate. Mult mai importante sunt considerate a fi dexteritatea, abilitățile artistice și pecuniare.

Este evident că în asemenea împrejurări este foarte dificilă "adaptarea" copiilor rromi la o sistem școlar în care ei nu se regăsesc. Atâta vreme cât învățământul de masă nu va încerca să reconcilieze valorile culturii rrome cu cele ale disciplinelor academice, situația copiilor rromi va fi la fel ca până acum: cu o rată mare a eșecului și a abandonului școlar. Dreptul lor la identitate culturală în educație continuă să fie încălcat.

Un exemplu de incompatibilitate între învățarea în școală și cea din comunitățile rrome, este dat de stilurile de învățare diferite. În mod tradițional, rromii valorizează experiențele de învățare în comun, formarea deprinderilor în situații practice de viață. Modelul după care funcționează această învățare este relația directă dintre cel/cea care învață și cel/cea de la care se învață. Această practică este în conflict cu forma tipică a învățării din școală, unde o singură persoană se adresează simultan unui grup de până la 30 de elevi. Un alt exemplu de invizibilitate a culturii rrome e dat de absența totală din manuale a conținuturilor care să reflecte aspecte legate de modul de viață și valorile rromilor.

Ce poate fi făcut pentru a respecta dreptul copiilor rromi la educație și la identitate culturală în școală?

Ar putea fi un început ca elevii - rromi sau aparținând populației majoritare, să admită existența unor valori diferite pentru comunități diferite. Așa cum apreciază Umberto Eco, e inutil a persista în negarea diferențelor dintre oameni. Copiii - atât rromi, cât și din populația majoritară își dau perfect seama că diferențe există. Însă dacă ele sunt întâi cunoscute, apoi acceptate și respectate, pot deveni o sursă de armonie și de bogăție spirituală.

Este nevoie ca școala să își regândească practicile astfel încât să țină seama de caracteristici etnice, culturale și sociale diferite. Un sistem educațional eșuează dacă nu valorifică potențialul elevilor săi. Deocamdată potențialul copiilor proveniți din comunitățile rrome nu este valorificat. O școală care să reconcilieze valorile minorității cu ansamblul disciplinelor academice ar putea fi un răspuns.

Estimări ale populației rrome din câteva țări din Europa Centrală și de Est

	Estimări independente	Estimări ONG	Estimări oficiale
Bulgaria	500 000 - 800 000	800 000 - 1 000 000	600 000
Cehia	150 000 - 300 000		32 000
Iugoslavia	400 000 - 600 000	600 000	138 645
Macedonia	110 000 - 260 000	150 000 - 200 000	43 707
România	1 410 000 - 2 500 000		450 000
Slovacia	458 000 - 520 000		260 000
Ungaria	550 000 - 800 000		400 000

film

■ Ioan-Pavel Azap

„Blanche“

Franța, 2003. Regia: Bernie Bonvoisin. Cu: Lou Doillon, Roschdy Zem, Antoine de Caunes, Jean Rochefort, Jose Garcia, Gerard Depardieu.

În mod normal, un film de capă și spadă ar trebui să fie binevenit. Chiar dacă genul nu mai este în vogă azi, are farmecul lui și, în general, poveștile sunt agreabile. Din păcate, Blanche este departe de canoanele genului, fiind doar un melange nereușit între o poveste de epocă și tare ale societății contemporane: traficul de droguri și de copii. De altfel, regizorul Bernie Bonvoisin declară cu o dezarmantă candoare: "Am plasat acțiunea în secolul al XVII-

lea folosindu-mă de personaje ca Mazarin, Ana de Austria și Ludovic al XIV-lea, fără a intenționa să fac un film istoric. Am utilizat unele trimiteri istorice, cum ar fi servilismul lui Mazarin față de Ana de Austria, trimiteri la care am adăugat propriile mele ingrediente. După asta am recurs la o schemă contemporană: Iran Gate, vânzarea de arme din Statele Unite către Iran, profitul fiind folosit la finanțarea opozițiilor din America de Sud. Mazarin face trafic cu "praful diavolului" cu niște columbieni pentru a închiria vase pentru comerțul cu copii." Absolut năucitoare asociații de care spectrul nu se prinde însă nici picat cu ceară. Altfel, scenariul urmează, oarecum, regulile clasice: o crimă care atrage după ea, la un număr de ani, o război, Blanche (Lou Doillon) e un fel de haiduc(ă) ce se războiește cu cei răi, ba are chiar puterea și timpul de a se îndrăgosti, există două tabere clare - una de

buni și alta de răi ș.a.m.d. Aparent, nimic rău. Atâta doar că totul e povestit într-un stil anost, lipsit de ritm, plictisitor până la căscat, actorii își urlă replicile cu și fără rost, câți mai mulți decibeli la fiecare replică părând a fi singura rațiune a jocului lor. Dacă filmul s-ar fi dorit o parodie, ar fi avut șanse să iasă ceva. Lipsită de cea mai elementară motivație dramaturgică e prezența lui Gerard Depardieu în rolul lui D'Artagnan: personajul apare, de nimeni chemat, într-o încăperă, se duce fără nici o finalitate cu un alt personaj (care nici ăla nu știe prea bine cine e!), după care pleacă pentru a nu se mai arăta defel! Tot ce poți remarca în film este frumusețea mai aparte a lui Lou Doillon, jocul vădit parodic al lui Jean Rochefort, decorurile și, cu puțină bunăvoință, costumele.

Inflația de cultură media indiană

■ Delia Cristina Balaban

Mai deunăzi făcând un tur de telecomandă obișnuit am văzut pe MTV o veche „cunoștiință” de-a mea din tinerețe, grupul de rap Snap, care cântau una dintre melodiile tinereții mele, o melodie se înțelege tot reprezentantă a genului rap (pe vremea ceea nu eram încă un intelectual și aveam voie să fiu fan al unui astfel de gen de muzică). Solistul formației, un bărbat înalt de culoare și bine făcut cânta de zor „I got the power!”, dar videoclipul nu era filmat în suburbiile unei mari metropole americane, ci masa de mixaj era sub conducerea unui indian care la prima vedere părea să fi venit dintr-un reportaj de pe Discovery Channel despre yoghinii din Himalaya. O grămadă de indieni dansau în jurul unui casetofon portabil (care poartă numele de *ghetoblaster* în americana de mahala). Pentru mine acest videoclip a fost cea mai mare dovadă a globalizării culturale și a ceea ce Manuel Castells, un sociolog în mare vogă în vest, numește conlucrarea celor excluși. Atât locuitorii suburbiilor americane, cât și indienii din satele sărace sunt considerați a fi excluși de la avantajele globalizării. Unirea lor se face așadar prin muzică. Iar piesa adolescenței mele se numește acum „The Power of Bhangra”. Prezența muzicii indiene în topurile internaționale este, cel puțin de la succesul lui *LJ Pajabi*, clară. Ba chiar ai noștri, formația *Cassa Locco* au introdus motive indiene în noua lor piesă, în a cărei videoclip sunt scene din filmele de pe subcontinentul miliardar în număr de locuitori. De fapt la aceste filme am vrut să ajung.

Filmele indiene sunt în ultima vreme „prezențe vii” în grilele de programe ale unor televiziuni din România. Nu există weekend al ultimelor săptămâni fără un film indian. Experimentul introducerii în oferta TV din România a fost demarat, cu timiditate, de către postul Antena 1. Se pare că a înregistrat ceva audiență de vreme ce se continuă, cel puțin atâta timp cât ține moda proindiană. Cine știe poate vom asista în curând la deschiderea unui canal (cu un public țintă, tot de sex feminin) care în loc să prezinte mai tot timpul telenovele va prezenta filme indiene. La drept vorbind, muzica

indiană nu mai trebuie prezentată separat ci vine inclusă în ofertă cu film cu tot, iar numărul de filme difuzate pe zi nu trebuie să fie mare, cu 3-4 filme pe zi prezentate și în reluare se acoperă 24 de ore de program zilnic.

Într-adevăr filmele indiene sunt foarte lungi, de multe ori după ce termin duminica de vizionat după orele 21 un film artistic și chiar și un serial, tot mai prind finalul filmului indian. Este foarte interesant de analizat publicul țintă al acestor producții exhaustive, cu atât mai mult cu cât telespectatorii de azi, mai ales cei tineri nu mai au răbdare și preferă producții scurte (una dintre explicațiile posibile pentru succesul seriilor). Pentru a dezvolta fidelitatea unui grup țintă, s-au difuzat, probabil nu întâmplător, succesiv mai multe filme avându-l în rolul principal pe actorul Salman Khan, un fel de Jean Claude Van Damme, Patrick Schwarze (în performanța sa din *Dirty Dancing*) și Frank Sinatra, se înțelege toți la un loc. La drept vorbind în labirintul de foarte lung metraj trebuie să fie și ceva elemente ce pot fi identificate mai târziu cu ușurință, așa măcar un actor.

Chiar dacă la prima vedere nu pare a fi așa, există multe puncte comune între filmele indiene și cele de la Hollywood. Chiar dacă publicul român nu a avut până acum ocazia să se bucure de prea multe producții indiene (se exceptă de aici clasicele „Lanțul amintirilor”, „O floare și doi grădinari”, ș. a. m.d., filme la care fetele din generația mea erau adesea, în lipsa unei oferte cinematografice mai bune, invitate), trebuie menționat faptul că în ceea ce privește volumul producțiilor cinematografice la ora actuală există pe glob două mari fabrici de vise, una în statul California și cealaltă undeva în India. Au existat și poate vor mai exista ani în care numărul de filme produse în India îl va depăși pe acela a celor produse în America. Chiar dacă India este o țară mai puțin bogată, sumele investite în astfel de producții pot stârni fără doar și poate invidia unor producători europeni de tradiție, care din păcate găsesc cu greu fondurile necesare unor producții artistice complexe, care merită pe deplin numele



Marius Ghenescu

Prăfetul Solomon

de cinematografie de artă. Dacă filmele hollywoodiene se vând cu precădere în sfera culturală occidentală (aici intrăm și noi cei din estul continentului european), clienții fideli ai producțiilor indiene se găsesc cu precădere în sud-estul globului (poziționare geografică din perspectiva noastră europocentristă).

Despre filmele indiene s-au scris multe studii comparative. Asemănarea cu producțiile hollywoodiene este mai clară decât pare la prima vedere, cel puțin dacă ne aducem aminte de musicalurile din anii cincizeci cu tot fastul de rigoare. Americanii, la fel ca și indienii, preferă producțiile somptuase cu dans și muzică. Astăzi musicalurile americane sunt produse într-un număr redus (*Evita*, *Moulin Rouge* sau *Chicago*, sunt doar câteva din titlurile care îmi vin în minte). Preferința pentru introducerea de dansuri în producțiile americane se reflectă cel mai bine în filmele de lung metraj de desene animate, care sunt produse cu frecvență de circa un an. Dacă uneori în filmele indiene intriga este complexă, finalul este întotdeauna clar: binele învinge asupra răului. Rău la fel ca și binele sunt reprezentate de personaje jucate de actori, care au intrat la fel ca și colegii lor de la Hollywood, într-o stereotipie clară. Filmele indiene combină elemente culturale autohtone cu cele vestice. Unele replici scurte sunt rostite în limba engleză. Chiar dacă femeile și bărbații dansează unul cu celălalt, scenele intime sunt în multe filme tabu. Săruturi lungi sunt rar întâlnite. Nu este de mirare acest lucru, pentru o țară unde în zona rurală băieții nu au voie să atingă fetele nici măcar la dans cu mâinile, ci doar cu bețișoare de santal.

Uneori scenariile unor telenovele cu copii pierduți și regăsiți, cu fata sau băiatul sărac care devine la final bogat și rămâne totuși bun(ă) la suflet, se reporduc cu fidelitate în cadrul indian. Povestea aici poate fi mai „palpitantă” pentru că mai intervine și elementul reîncarnare, parte integrantă a tradiției indiene.

Dimcolo de orice ton ironic, este de remarcat talentul multidirecționat al actorilor, care pot dansa, cânta (aici se mai poate folosi și o dublură) și care port chiar să se lupte. Rămâne de văzut dacă inflația de producții media indiene este doar o modă trecătoare sau dacă vom avea de-a face cu cutumizarea consumului anumitor genuri la noi, precum în cazul telenovelelor.



Emil Dobriban

Compoziție

Microcipuri, cârciuma „La patru măgari” și alte lozinci

■ Mihai Dragolea

În multicolora noastră lume există, într-adevăr, și așa ceva, o cârciumă modestă purtând tandrul nume „La patru măgari”; de ce nu au fost selectați trei, cinci, doi - nu se știe, nu sunt de găsit referințe, destul că „măgarii” de consumatori din cartierul aferent stabilimentului - vreo două blocuri, ceva case, chiar și o piață cu câteva „buticuri” - nu înșelau așteptările, indiferent de vreme, cald sau frig, respectivii se prezentau la tejiștea, să-și servească porțiile tradiționale de rachiou, bere sau lichioruri terminatoare. Oameni în general blânzi, liniștiți, rar câte o bătaie de ampolare, câte o înjurătură deosebit de apăsată sau un schimb de palme răsunătoare; o lume benignă în general, acomodată cu sărăcia de toate felurile, cum destul de benign și de împăcat cu soarta se arată și măgarul, aproape în toate privințele. Se pune problema (este, într-adevăr o problemă majoră) cum le este și cum le va fi consumatorilor pomeniți ceva mai sus de când vor lua dânsii la cunoștință că nu va mai fi ce a fost, că se vor „instala microcipurile la ecvine”, adică la cai, catări și măgari. Se poate bănui o imensă fericire printre numitele patrupede astfel dotate, vom vedea cu câtă grație și eleganță își vor plimba ele prin grajduri, pe pășuni și ulițe minunatele lor

microcipuri. Mai puțini știu că numita măsură ne catapultează hât mult deasupra întregii Europe, asta ținând cont că acolo numai caii de curse sunt, la ora actuală, prevăzuți și înzestrați cu asemenea ustensile delicate de detectare și control.

Dacă ecvinele se vor bucura de un tratament preferențial, nu același lucru e valabil la porcine, au ajuns la vânzare pe prețuri de nimic, vai de capul lor, nu mai au nici o trecere; la cârciuma „La patru măgari” discuțiile converg în a sublinia noul și privilegiatul statut al măgarului, comparativ cu tot mai depreciatul porc. Și când conversația nu gravitează în această zonă, ea se mută în zona turbure a curentului electric (i se va majora prețul) și a carburanților, un sector și mai enigmatic, din moment ce polițiști calificați se îndeletnesc serios cu paza hoților din conductele cu benzină, să poată oamenii lucra eficient și de nimeni deranjați; și tot „La patru măgari” nimeni nu e în stare să spună precis care, când și cât servește patria când după, când dincolo de gratii.

Tot de un succes deosebit se bucură ieșirea dintr-o capitală de județ transilvan; ieșirea în cauză presupune urcarea unui deal nu abrupt, dar



Emil Dobriban

Compoziție

lung cât o zi de post. La un moment dat, într-o curte mare, se găesc mai multe clădiri, părți componente ale unei întreprinderi cu siguranță profitabilă; pe cea mai apropiată clădire dinspre șosea figurează, ușor deteriorată de intemperii, dar încă viguroasă, inscripția „Ceaușescu-Pace”; iar după ce omul trece pe lângă vibrantul îndemn, tot el dă cu ochii de un cartier de vile, cartier, nu unul-două imobile ceva mai pripocosite; forme, culori detalii arhitectonice de mare rafinament, zeci și zeci de imobile parcă desprinse din cele mai sofisticate reviste ale genului. Ei, Ceaușescu s-a dus, dar e pace între hotarele patriei, pace bună pentru cuminiții bugetari și funcționari construind „locații” pentru care n-ar ajunge bugetul oficial al unei prefecturi sau primării.

Teledependența

Estivații (I)

■ Monica Gheț

S-tază estivală a șopârlelor artei și tehnicii comunicării a șepșilor plictisiți să mai ispitească cu merele și bananele cunoașterii, demult expuse, fermentând la soare în nepăsarea generală. Atât de goi se văzură ei, oamenii căzuți din Eden în caniculă, de nimic nu-i mai mira și nu-i speria. Însă diavolul, defel șomer în fața imaginilor nude, coace precis o diversiuine; exact ca atunci când l-a sfătuit pe Anatole France să arunce un șal ori o draperie peste formele unduitoare și ignorate ale femelelor pinguin, preschimbată în multiplicările Evei - efectele devastatoare nu s-au lăsat așteptate... (Cf. *Insula pinguinilor*).

După ce a bâzâit somnolent pe toate cablurile TV, curentul electric - purtător de vești, a tresărit la CNN spre a ne înștiința că iar pun teroriștii la cale un atac. Tot pe faimoasa Coastă de Est. Se pare, că până și imaginația necrofilă suferă de estivații. Mi-a trecut prin minte să li se recomande un duș rece însoțit de meditații, uitând că zona germinațiilor belicos-fundamentaliste duce lipsă de asemenea facilități. Propun în schimb o afacere reciproc avantajoasă: exporturi masive ale înghețatei *Napola* în deșerturi - cu mari profituri pentru firma clujeană, și calmarea spiritelor în lume. Vă imaginați integrității pământului, mai puțin obișnuți cu tehnica linsului, fascinați de bătaia cu globuri de înghețată. Dintr-o dată

răcoriți și înclieați. Ce mai triumf pentru țară și Clujului cu atât mai bine...

Între timp, n-ar strica să închidem toate aparatele de „recepție-emisie” pentru a zburda nestingheriți pe nipipuri și a ne zbengui în ape - până la iarnă - știindu-se bine de la un delegat al înțelepciunii populare că „iarna nu-i ca vara” - s-ar putea să ne amintim, îndemnați de frig, că trăim în secolul 21, și ar fi multe de cârpit și dres la bunăstarea națională. Vreau să spun că e posibil să le vină abia atunci realizatorilor TV și parlamentarilor ideii mai „constructive” decât dezbaterele încinse pe tema *Big Brother* sau a legalizării prostituției. Despre *Big Brother* ar fi putut vorbi convingător Alex. Leo Șerban, dacă ar fi fost invitat, însă *Nașul* moderator de pe B1 nu citește presa culturală, iar înfierbântata consternare a lui Pruteanu, mereu împotriva (nu s-a săturat?) nu servește opiniei domniei sale. Era mult mai simpatice pe vremea lecțiilor de limbă română, zău așa...

Despre prostituție eu credeam că e demult legalizată... A, dacă este vorba doar de sfera „restrînsă” a cuvîntului care acoperă „cea mai veche meserie”, nu e prea mult de spus, acum, în arșița verii. Să-nțercăm argumente *pro*: 1-(rațional): controlul sanitar al afacerii plus bani la buget (care nu vor zjunge la noi). 2-(rațional-subiectiv): păi cine altcineva decât „profesioniste” (feminine și mas-

culine!) să se mai uite la bieții legiuitori? Nu-i vedeți? La majoritatea (95%) n-ar veni nici o pisică să le toarcă în poale. 3 - egalitatea în drepturi a sexelor nu e un impediment: distins doamne s-ar putea adresa unor stabilimente de procurat *gigolo*(și) gata igienizați. *Contra*: - n-are nici o importanță - „meseria” se va practica. Vacanță plăcută!



Marius Gheneșcu

Portret III

SUMAR

Consemnări

Claudiu Groza: Ceaușescu în Maramureș • 2

Editorial

I. Maxim Danciu: Jurnalismul cultural ca mediu al schimbării • 3

Carte

Marcel Știrban: „Nașterea unei Biserici” • 4

Marcel Știrban: Istorie și etnicitate • 5

Agenda pignasty

Șușan Manasia: O istorie a răului personal • 7

REVISTE DE CULTURĂ DIN TRANSILVANIA

Al. Cistelean • 8

Ioan Moldovan • 8

Adrian Popescu • 10

Octavian Doclin • 10

George Vultureanu • 11

Cornel Ungureanu • 11

Vasile Dan • 13

Ovidiu Pecican • 14

Olimpiu Nu, felean • 14

Poezia

Romulus Ioan Joca • 15

Blocknotes

Mircea Petean: Reîntoarcerea • 16

Esue

Liana Muthu: Natură și element mitic la Miguel

Angel Asturias • 17

Nicolae Sabău: Coriolan Petranu, cercetător al artei transilvane • 18

Atitudini

Maria-Carmen Boariu: Educația copiilor romei • 21

film

Ioan-Pavel Azap: „Blanche” • 21

Media

Delia Cristina Balaban: Inflația de cultură media indiană • 22

Salonul defavorizatului

Mihai Dragolea: Microcipuri, cărciuma „La patru măgari” și alte lozinci • 23

Teledependența

Monica Gheț: Estivații (1) • 23

Arte

Gheorghe Vida: Pictura ca „opus” • 24

Șușan Angi: Artiști complementari • 24

ABONAMENTE

CU RIDICARE DE LA REDACȚIE:

60.000 lei – trimestru

120.000 lei – semestru

240.000 lei – un an

CU EXPEDIERE LA DOMICILIU:

90.000 lei – trimestru

180.000 lei – semestru

360.000 lei – un an

Persoanele interesate sunt rugate să achite suma corespunzătoare la sediul redacției (Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1) sau să o expedieze prin mandat poștal la adresa: Revista de Cultură Tribuna, cont nr. 5010.9575597 B.N. Trezoreria Cluj-Napoca.

arte

Emil Dobriban și Marius Ghenescu la București

Pictura ca „opus”

■ Gheorghe Vida

La Casa de cultură „Friederich Schiller”, într-un spațiu de expunere neconvențional deci, cei doi artiști clujeni, Emil Dobriban și Marius Ghenescu aduc pânze de mari dimensiuni, vaste ansambluri compoziționale, alternate contrapunctic cu lucrări mai mici dar cu același impact, toate puse sub semnul „Opusului”, al Operei, metaforic văzută ca opoziție la tot ce este și înseamnă clișeu, rutină și poncif vizual.

Emil Dobriban este în primul rând un colorist (pe care îl remarcăm deja cu ocazia celebrei expoziții a tinerilor artiști români, „Așteptare și izbucnire” din 1990 la Szombathely-Ungaria) de substanță, cu o vervă deosebită în articularea strălucitoarelor sale sintagme cromatice, cărora reușește să le imprime o energie luminoasă, fosforescentă și o aură magnetică fascinantă. Din punct de vedere al structurilor imagistice el este adeptul unor ritmuri dinamice, cu creșteri și rupturi de discurs surprinzătoare, solid ancorate însă în realitate, punct de referință mereu recognoscibil. Atunci când abordează peisajul sau natura moartă, Emil Dobriban regăndește, reinventează motivele, conform unei logici infailibile a ochiului, transcriindu-le printr-o grilă a colorismului atotdominator, cu tensiuni rafinat alăturate unor zone de liniștire tonală și neîncetat dădătoare de prospețime și stare aurorală a spiritului.

Marius Ghenescu este un artist meditativ, care încearcă și reușește să contureze în creațiile sale, o problemă dificilă, ce ține de dezbaterea asupra locului ocupat în lumea contemporană de dimensiunea sacralului, a unei tradiții ilustre de puritate și reculegere, în conflict aparent cu haosul postmodern. El aduce în câmpul imaginilor sale, într-o cheie cromatică sobră, în chip de fundal maiestos, o iconografie prestigioasă, bizantină dar și medieval occidentală (apostoli, profeți, sfinți militari), ce veghează parcă, de neclintit, din depărtare, o agitație, sugerată pictural de un gestualism „studiat”, aflat în contrast dar nu neapărat într-o relație de respingere, cu aceste modele strivitoare. O sinteză aproape imposibilă, un drum „dificultuos” (cum avea obiceiul să spună profesorul Eugen Schileru), un ambițios program estetic, cu orizonturi nebănuite, propune Marius Ghenescu. Cei doi artiști au devenit la vernisej și actanții unei „performanțe” sui generis denumită „Curățenie”, când au distrus sub ochii publicului o serie de schițe de atelier, vag academice, agățate la întâmplare și nepotrivit printre lucrări, nedezmintându-și astfel nici vocația pedagogică, căreia i se consacră cu fervoare.

Artiști complementari

■ Șușan Angi

Butada lui Goethe – *culoarea este chimul luminii* – ar putea să fie motto-ul poezicii picturale a lui Emil Dobriban; bunăoară modul în care culorile de pe paleta lui subjugă lumina transformând-o în emanație dinamică a motivelor plasticizante prezintă în adevăr devenirile întru pictură a ideilor și emoțiilor sale. Creația lui se bazează pe transfigurarea expresivă a lumii evocând-o, dramatizând-o și cântând-o aidoma mesajului baladelor



Marius Ghenescu *Trepte spre albastru*

populare care întrunesc în sinea lor triada sincretică a dramaticului, epicului și liricului deopotrivă.

Secretul creator în coloristica picturii lui Emil Dobriban constă în retrăirea „chinului luminii” printr-o tandră iradiere a lumii sufletești, pictura sa devenind sursă fosforescentă a mesajului învederat: nu stărnește rezonanța lumii înconjurătoare, ci ea însăși devine o lume a rezonanței înconjurătoare. Iată pentru ce la baza picturii lui se află o pronunțată muzicalitate, cu intenții de creare a raporturilor armonioase. Nu și-a ales la întâmplare, credem, drept teză de doctorat corelația dintre pictură și muzică cu titlul *Muzicalitatea picturii – picturalitatea muzicii*.

Tânărul Marius Ghenescu, este reprezentantul unui stil pictural care prin complementarea sa cu viziunea dobribană asigură oricând o fericită combinație integrantă pentru spectatorul devotat comprehensiunii artei moderne autohtone. Dacă în tablourile lui Emil Dobriban domină retorica comparației *artă în artă* în corelație dintre pictură și arhitectură, respectiv dintre pictură și muzică, în creația lui Marius Ghenescu aceeași retorică devine, precum ar spune Lucian Blaga, plasticizată în comparația sculptură în pictură cu similare vibrații ale unei muzicalități subînțelese. Pictura sa bazată în bună măsură pe un figurativ portretistic când mai voalat când mai pronunțat, poartă amprenta creatoare a unor stileme sculpturale moderne evocând uneori chiar amintirile mereu vii ale portretisticii brâncușiene. „Cele o mie și una de fețe” ale frumuseții feminine sunt redare aproape tridimensional în picturile sale apelând la o coloristică pe cât de nuanțată pe atât de expresivă. Ea îndeamnă la o involuntară interiorizare a experienței estetice care ne cucerește de la tablou la tablou. Această interiorizare se datorează, fără doar și poate, pronunțatului lirism pictural ce atotcuprinde creația lui Ghenescu. ■